

A large, light gray circle is positioned on the left side of the page, partially overlapping the text area.

Reflexe dostupnosti dat
z oblasti rodinného chování
a rodinné politiky

A light gray line graph is located in the bottom right area. It features four circular nodes connected by straight lines. The line starts at a low point on the left, rises to a higher point, remains relatively flat between the second and third points, and then rises sharply to its highest point on the right.

2023

Reflexe dostupnosti dat z oblasti rodinného chování a rodinné politiky

Kamila Svobodová

Sylva Höhne

Jana Paloncyová

Praha, RILSA

2023

Tento výsledek byl finančně podpořen z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na léta 2023–2027 a je součástí výzkumného úkolu „*Současná česká rodina a podpora jejích funkcí*“ (IP70622) řešeného Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, v. v. i., v letech 2023–2027.

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence. (<http://www.creativecommons.org/licenses/by/4.0>)

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.

Dělnická 213/12, Praha 7, 170 00

Vyšlo v roce 2023, 1. vydání, počet stran 57

Tisk: RILSA

<https://www.rilsa.cz>

Abstrakt

Kvalitní datová základna je základním předpokladem pro výzkum i tvorbu a evaluaci opatření rodinné politiky. Ne vždy jsou však data dostupná v požadovaném členění a některá zcela chybí. Tato studie proto přináší přehled hlavních datových zdrojů a statistik a identifikuje jejich tzv. slabá místa. Zaměřuje se zejména na daty nepokryté oblasti či absenci dílčích indikátorů a předkládá doporučení pro zlepšení ve sběru a využití dat vztahujících se k rodinnému životu a rodinné politice.

Demografické statistiky, shromažďované a publikované Českým statistickým úřadem, jsou velmi obsáhlé a komplexní. Zejména data běžné evidence obyvatelstva jsou dostatečná pro demografické i odvozené analýzy. V datech ze sčítání lidu, domů a bytů jsou však určité dílčí rezervy. V systému denní péče o děti přetrvává nesourodost a resortní roztržitost a kvalita dostupných dat se velmi různí. Mateřské školy v gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy jsou z pohledu dat pravidelně a detailně monitorovány. Dostupné statistické informace o dětských skupinách spadajících pod Ministerstvo práce a sociálních věcí jsou však jen dílčí a je potřebné v této oblasti evidenci významně rozšířit. Statistické informace o nerodinné péči o děti předškolního věku, poskytované na základě živnostenského zákona nebo obecně platných právních předpisů, zcela chybí. Své limity má i datová základna z oblasti trhu práce a sladování práce a rodiny, stejně jako data mapující socioekonomickou situaci rodin.

Klíčová slova: demografická statistika; služby předškolní péče a vzdělávání; statistika trhu práce; socioekonomická situace rodin

Abstract

The availability of a high-quality database comprises a basic prerequisite for the research, creation and evaluation of family policy measures. However, such data is not always available at the required breakdown level and, in some cases, is not available at all. This study therefore provides an overview of the main data sources and statistics available and the associated weak points. It focuses in particular on the areas that are not covered by the data or those in which certain indicators are lacking, and presents recommendations aimed at improving the collection and use of data related to family life and family policy.

The demographic statistics that are collected and published by the Czech Statistical Office are both extensive and comprehensive. In particular, the data provided in the population register is sufficient for both demographic and derived analysis purposes. However, a number of reservations can be mentioned with concern to the data in the population and housing census. Inconsistencies and fragmentation with concern to ministerial responsibility persist in the day care system for children and the quality of the data available varies significantly. Kindergartens under the responsibility of the Ministry of Education, Youth and Sports are monitored regularly in detail from the data collection point of view. However, the statistical information provided on children's groups that fall under the Ministry of Labour and Social Affairs is incomplete and it is necessary that data collection be expanded in this area. Moreover, there is a complete lack of statistical information on non-family

care for preschool-age children provided based on the provisions of the Trade Act or generally applicable legal regulations (the private sector). Limits were also identified with concern to the data available on the labour market, the reconciliation of work and family life and the socio-economic situation of families.

Keywords: demographic statistics; pre-school care and education services; labour market statistics; socio-economic situation of families

Obsah

Úvod.....	6
1. Demografická statistika	7
1.1 Sčítání lidu, domů a bytů	9
1.1.1 Doba zpracování dat	10
1.1.2 Změna metodologie	10
1.1.3 Absence publikovaných údajů či jejich podrobnějšího členění	13
1.2 Průběžná evidence obyvatelstva	15
1.2.1 Zhodnocení demografických dat	17
1.3 Ministerstvo spravedlnosti – opatrovnícká řízení.....	20
2. Služby péče o děti předškolního věku	26
2.1 Mateřské školy	27
2.1.1 Data Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy	27
2.1.2 Data České školní inspekce	29
2.1.3 Zhodnocení dat o mateřských školách	30
2.2 Dětské skupiny	33
2.2.1 Zhodnocení dat o dětských skupinách	35
2.3 Nerodinná péče poskytována na základě živnostenského zákona nebo obecně platných právních předpisů	37
2.3.1 Péče poskytovaná na základě živnostenského zákona.....	37
2.3.2 Péče poskytovaná na základě obecně platných právních předpisů	40
2.3.3 Zhodnocení dat o ostatní nerodinné péči poskytované na základě živnostenského zákona nebo obecně platných právních předpisů	40
2.3.4 Rodinná, mateřská a komunitní centra	41
3. Trh práce, sladování práce a rodiny	43
4. Socioekonomická situace rodin.....	47
4.1 Šetření <i>Životní podmínky</i> (SILC).....	48
4.2 Šetření <i>Statistika rodinných účtů</i> (SRÚ)	50
4.3 Souhrnné zhodnocení.....	52
Shrnutí a doporučení.....	54
Literatura	56

Úvod

Jedním ze základních předpokladů pro výzkum, tvorbu strategických materiálů i realizaci potřebných opatření v oblasti rodinné politiky na celostátní i regionální úrovni je kvalitní datová základna, umožňující mimo jiné sledování ukazatelů vztahujících se k rodinnému chování a rodinné politice, nejlépe v dlouhodobém časovém horizontu. K tomu jsou určena především tzv. tvrdá data oficiální statistiky, jako jsou například data z Českého statistického úřadu, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva spravedlnosti, České správy sociálního zabezpečení, případně Eurostatu aj. Tyto instituce shromažďují značné množství dat v různém stupni členění. Míra zpracování a přístup k těmto datům se však liší a i přes značný rozsah datové základny a **množství sledovaných indikátorů některé stále chybí, a řada oblastí tak zůstává datově nepokryta**. Oficiální datová základna je doplňována o tzv. „měkká“ data, obvykle ze sociologických šetření realizovaných na vybrané konkrétní téma. Ta mohou díky svému zaměření jít více do hloubky a poskytnout komplexní informace v šetřené oblasti, jejich limitem je však omezený rozsah výběrového souboru a obvykle nemožnost (vyjma panelových a longitudinálních výzkumů) jejich opakování, potažmo shromažďování dat v pravidelném intervalu či dlouhodobějším horizontu. Výjimkou jsou panelové či longitudinální výzkumy, u nichž je však nejistá předpověditelnost realizace či pravidelnost opakování do budoucna. Průběžné a pravidelné shromažďování dat, a tedy možnost jejich vzájemného srovnání, sledování trendů a případných změn, je přitom klíčová, mimo jiné proto, aby bylo možné identifikovat a vyhodnotit potřeby rodiny a na ně reagující opatření v oblasti rodinné či sociální politiky.

Cílem tohoto materiálu bylo zmapování dosavadních zdrojů dat a souvisejících analytických výstupů a zejména identifikace tzv. slabých míst v těchto statistikách, a to jak z hlediska například veřejné dostupnosti, absence potřebného podrobnějšího členění, tak i z hlediska zcela chybějících datových zdrojů či dílčích indikátorů. Zároveň jsou zde formulovány podněty ke zlepšení ve sběru a využití dat či jednotlivých konkrétních indikátorů vztahujících se k oblasti rodinné politiky. Předmětem zájmu byla především demografická data vypovídající o demografickém vývoji a rodinném uspořádání, oblast služeb péče o děti, oblast trhu práce v návaznosti na možnosti sladování práce a rodiny a data vztahující se k socioekonomické situaci rodin. Studie se nezabývá administrativními zdroji dat, jako je například dávkový systém. V současné době probíhá revize a diskuse nad jejich obsahem i možnostmi zveřejnění podrobných údajů v anonymizované podobě pro analytické účely.

Předkládaná studie reaguje mimo jiné i na priority definované **Strategií rodinné politiky 2024–2030** (MPSV, 2023). Konkrétně se jedná o *Strategický cíl č. 1.3: Posílit rámec pro rozvoj datové základny, monitoring a evaluaci v oblasti rodinné politiky a dopadů opatření na rodiny a podporovat rozvoj a využívání evidence based metod v oblasti nástrojů rodinné politiky, a specifický cíl č. 1.3.2: Rozšíření a zefektivnění sběru dat o rodinách (zajistit pravidelný a jednotný sběr dat)*.

1. Demografická statistika

Demografická statistika poskytuje stěžejní informace o stavu a vývoji obyvatelstva, domácností a rodin. Jejimi dvěma základními zdroji jsou sčítání lidu, domů a bytů a průběžná evidence obyvatelstva. Zejména ve druhé oblasti jsou údaje velmi podrobné, na úrovni ostatních vyspělých zemí. U sčítání lze spatřovat limit především ve sběru dat s desetiletou periodicitou.

Sčítání lidu, domu a bytů přináší průřezové informace o počtu a struktuře obyvatelstva a počtech a struktuře domácností a rodin v daném okamžiku. Údaje z průběžné evidence obyvatelstva umožňují sledovat proces porodnosti a plodnosti, ale i sňatečnost, rozvodovost či, vzhledem k vyššímu věku rodiček, údaje o potratovosti, případně asistované reprodukci. V období pandemie covidu-19 se mimo jiné ukázal důležitý systém evidence zemědělců. Údaje o narozených dětech a věková struktura dětské složky populace jsou klíčové pro plánování kapacit předškolních zařízení a základních a středních škol. Data demografické statistiky jsou nezbytná pro nastavení a vyhodnocování opatření nejen rodinné politiky. **Jsou stěžejní i pro vyhodnocování dopadů legislativních a dalších strategických materiálů na život rodin.¹ Bez znalosti počtu a struktury minimálně dle výše uvedených charakteristik je obtížné opatření rodinné politiky adekvátně cílit. Nezbytné jsou v tomto ohledu i údaje za nižší územní celky, především kraje, ale i obce. Údaje o domácnostech a rodinách jsou vstupní informací o potenciální poptávce po službách nejrůznějšího charakteru.**

Na údaje ze sčítání lidu, domů a bytů a průběžné evidence obyvatelstva jsou přímo či nepřímo navázány všechny cíle a s nimi spojená opatření obsažená v nové **Strategii rodinné politiky 2024–2030** (MPSV, 2023). Za důležité považujeme zmínit zejména:

1.1.1 Koordinovat a posilovat spolupráci mezi aktéry v oblasti podpory rodin a rodinné politiky a podporovat práci s rodinou v rámci veřejných politik a krajských koncepcí/strategií na podporu rodin – vznik a realizace komunikační a koordinační platformy; v rámci setkávání a spolupráce motivovat municipality ke zpracování dat o pokrytí preventivními službami, posilovat spolupráci směřující ke kvalitě poskytovaných služeb

1.1.4 Podporovat komunitní setkávání a participaci rodin – motivace obcí k poskytnutí prostor pro tyto aktivity prostřednictvím finanční podpory, metodických doporučení, soutěží a sdílení dobré praxe (setkávání a komunitní aktivity občanů – rodin, dětí, mládeže, seniorů, pečujících aj.); podpora nástrojů jako Family friendly / Senior friendly značky a sítě prostřednictvím propagace ze strany MPSV a krajských webů/časopisů apod.

1.3.1 Zavést monitoring a hodnocení dopadů na rodiny v rámci legislativní činnosti – zpracování metodiky a realizace školení v následujících třech letech pro státní správu, případně samosprávu

---

¹ https://ria.vlada.cz/wp-content/uploads/Methodika-dopady-na-rodiny_FIA_final.pdf

1.3.2 Rozšíření a zefektivnění sběru dat o rodinách (zajistit pravidelný a jednotný sběr dat) – zpracování vstupní analýzy zhodnocení dostupnosti a reprezentativnosti dat o rodinách dle typů a regionů; zpracování doporučeného nastavení celorepublikové standardizace sběru dat a stanovení zodpovědného orgánu za konsolidaci a vyhodnocování dat; revize struktury výdajů na rodiny, včetně efektů pro cílové skupiny s následným navržením revize systému podpor v rámci státu; vznik nástroje, který umožní anonymizovaný sběr dat od poskytovatelů služeb na úrovni klientů a poskytnuté péče, a pravidelné vyhodnocování efektivity služeb dle regionů v kontextu jejich socioekonomických specifik a potřeb cílové skupiny; sběr dat týkající se rodin se specifickými potřebami

1.3.3 Zvýšit znalost a využití metod – zavádění inovativních praktik a evidence-based metod do práce s rodinami skrze vytvoření pracovní skupiny (stakeholdeři za MPSV, experti v evaluaci a v dalších relevantních oborech, organizace pracující s rodinami – zástupci střeš aj. v návaznosti i na ověřené zahraniční metody; příp. i spolupráce se zahraničními univerzitami nebo pracovišti), která identifikuje existující dobrou praxi, nastavuje standardy, podporuje evaluační metody a monitoruje zavádění EBP a dává k němu zpětnou vazbu

2.1.3 Zvýšit včasný záchyt problémů rodin a dětí a podpořit první pomoc a zprostředkování odborné pomoci, s důrazem na podporu dětí s psychickými a psychiatrickými potížemi – počet služeb (na počet obyvatel) a jejich kapacity

2.3.1 Podpora rodin s dětmi prostřednictvím národní karty „Rodina“ – vytvoření návrhu národní karty „Rodina“, která by zohlednila oblasti významné pro běžný chod rodiny prostřednictvím slev na jízdné, vstupy na kulturní akce, navázání na formy ubytování, nákupů zboží pro rodiny s dětmi; dané opatření bude úzce provázáno s existujícím systémem rodinných a senior pasů. Předpokladem je možnost odstupňování dostupných benefitů dle počtu dětí k podpoře zejména rodin s více dětmi

3.1.2 Zvýšit dostupnost služeb péče o děti a průběžně vyhodnocovat, srovnávat kvalitu a dostupnost jednotlivých typů služeb péče o děti a vzdělávacích zařízení – zavedení modelu monitoringu/evaluace ECEC ve vztahu k dostupnosti, kapacitě, finanční náročnosti a kvalitě; monitoring kapacit ECEC a model optimální sítě ECEC v ČR s ohledem na potřebnost dle regionu; jedná se o rozšíření plánování a monitoringu obcí o: 1) demografické ukazatele: počet obyvatel dle věkové struktury, podíl dětí do 6 let, míra porodnosti v lokalitě, fluktuace obyvatel; 2) socioekonomické faktory: zaměstnanost, ekonomická situace; 3) služby v dané lokalitě: počet zařízení předškolní péče a vzdělávání, naplněnost, počet odmítnutých žádostí, čekací listiny; 4) monitoring potřeb v obci: pravidelné vyhodnocování informací od obyvatel, případně další...; navýšení kapacit předškolních služeb (DS) minimálně o 90 až 100 % oproti současným kapacitám služeb péče pro děti do tří let věku (tj. z aktuálního stavu 6 % na 12 %); finanční podpora rozvoje kapacit míst v předškolních zařízeních z evropských zdrojů (ESF – OPZ+, IROP+, NPO) v návaznosti na pravidelné analýzy potřebnosti nových kapacit služeb v lokalitách

5.1.1 Pravidelně mapovat potřeby rodin se specifickými potřebami

5.1.3 Osvěta v oblasti rozmanitosti rodin, odstranění nerovností mezi různými typy rodinných soužití, informace o opatřeních na podporu rodin dle specifických potřeb – *analýza potřeb a návrh s doporučeními úprav s cílem zrovnoprávnění dětí vyrůstajících v různých formách rodin, zejména v přístupu ke společným rodičovským právům, k dávkám a volnu, ke službám*

5.1.4 Podpora pečujících rodičů dětí se specifickými potřebami – *zvýšit včasný záchyt problémů rodin a dětí a podpořit první pomoc a zprostředkování odborné pomoci*

5.2.1 Zohlednění vícedětných rodin v rámci specifické úpravy v oblasti daní, dávek, služeb či jiných benefitů

5.2.2 Možnosti slev na všechny děti v rámci jízdného nebo rodinného vstupného na kulturní a volnočasové akce

5.2.3 Podpořit rodiny s více dětmi ve strategických dokumentech

5.3.1 Zohlednění rodin sólo rodičů v rámci specifické úpravy v oblasti dávek, daní a služeb či jiných benefitů

5.4.1 Podpora služeb pro rodiny s dětmi s hendikepy – *prostřednictvím nastavení jasných pravidel financování podpořit přístup rodin k rané péči*

5.4.4 Nastavení systému zjišťování specifických potřeb rodin – *skrze dostupné kanály nastavit pravidelný monitoring situace rodin pečujících o osobu s hendikepem*

5.6.1 Zvýšit dostupnost bydlení pro seniorské rodiny a osamělé seniory, podporovat bydlení komunitního typu, zavést podporu prevence ztráty bydlení s podporou sociální práce

1.1 Sčítání lidu, domů a bytů

Sčítání lidu, domů a bytů (SLBD) je hlavním a základním zdrojem dat o obyvatelstvu, domácnostech, rodinách i jejich bydlení. Je unikátní v tom, že zahrnuje **veškeré obyvatelstvo na území celé České republiky**. Tím se zásadně odlišuje od výběrových šetření, která je však možné, na rozdíl od SLDB, realizovat častěji. Na našem území se koná od roku 1869 a **probíhá každých 10 let** (stejně jako ve většině jiných zemí). Svým charakterem je **průřezové, tj. jeho výsledky se vztahují k jednomu okamžiku**. Poslední SLDB se konalo v roce 2021 (březen–květen). SLDB zajišťuje Český statistický úřad na základě zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, a poslední SLDB na základě zákona č. 332/2020 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2021 a o změně zákona č. 89/1995 Sb. Vzhledem k zákonem stanovené povinnosti účastnit se sčítání je s výslednými údaji nakládáno jako se základním souborem, vycházejícím z vyčerpávajícího šetření. SLDB představuje základ pro veškeré údaje o počtu a složení obyvatel po dobu nadcházejících deseti let do doby konání

1. Demografická statistika

---

dalšího SLDB. Tzn. v období let 2001 až 2010 byla bilance obyvatel založena na výsledcích SLDB z roku 2001, v letech 2011 až 2020 na výsledcích SLDB 2011 a SLDB 2021 bude základem údajů o obyvatelstvu v letech 2021 až 2030 (resp. do konání dalšího SLDB; ČSÚ, 2023a, c).

Publikované výsledky ze SLDB jsou dostupné zde:

<https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu>

<https://www.scitani.cz/vysledky>

<https://www.czso.cz/csu/czso/zakladni-vysledky-scitani-lidu-domu-a-bytu-ceska-republika-2021>

<https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu-2011-pramenne-dilo-2011-op37nad790>

Využití dat ze SLDB a jejich srovnatelnost v čase má však určitá úskalí. Z těch základních lze uvést následující.

1.1.1 Doba zpracování dat

Vzhledem k náročnosti zpracování dat trvá zveřejnění výsledků dlouhou dobu. První vybrané výsledky SLDB 2021 zveřejnil ČSÚ v lednu 2022, základní data o struktuře domácností a rodin byly zveřejněny až v únoru 2023 (ČSÚ, 2023c). Protože SLDB obsahuje informace o veškerém obyvatelstvu ČR, data tedy zahrnují celý základní soubor, tj. populaci ČR v rozhodný okamžik, bývají mj. využívána jako opora pro výběr respondentů do výběrových šetření. Spolu s prodlužující se dobou uplynulou od realizace posledního SLDB, je-li navíc prodlužována o dobu uveřejnění výsledků nového SLDB, však tato opora zastarává a může se více či méně odchylovat od aktuálního stavu.

1.1.2 Změna metodologie

Jednotlivé změny v metodologii ovlivňují či znemožňují srovnatelnost některých údajů s ostatními SLDB. Porovnáme-li metodologii posledních tří SLDB, došlo k několika zásadním změnám (ČSÚ, 2015, 2023c). Nejvýznamnějšími jsou:

Místo pobytu

- Výsledky SLDB 2011 a 2021 jsou zpracovány a publikovány za **obvykle bydlící obyvatelstvo**, resp. tříděny podle místa obvyklého pobytu osob. Oproti tomu při SLDB 1961 až 2001 probíhalo veškeré zpracování a publikování výsledků podle místa trvalého pobytu osob, případně podle místa dlouhodobého pobytu. Metodicky srovnatelné tak jsou údaje pouze za SLDB 2011 a 2021, srovnatelnost s předchozími SLDB je omezená.

Domácnosti

- Od roku 2011 již není možné zpracovat údaje o cenzových domácnostech, ale pouze o **domácnostech hospodařících**. Základním kritériem pro odvození domácnosti bylo v roce 2011 i 2021 místo obvyklého pobytu společně žijících a společně hospodařících osob, resp. jediné osoby.
- Za rok 2011 jsou v omezeném rozsahu k dispozici **údaje o osobě v čele** a její atributy; odvozeny jsou pouze u domácnosti jednotlivce a u **domácností tvořených jednou rodinou**. Srovnatelnost dat 2011 a 2001 je v případě rodinných domácností omezena na hospodařící domácnosti tvořené jednou rodinou, kde jsou informace o jednotlivé domácnosti zpracovány ve stejném detailu jako v roce 2001. Součástí hospodařících domácností tvořených jednou rodinou mohou být i **další jednotlivé osoby, pokud s rodinou společně hospodaří**. Může se jednat o příbuzného, zaopatřené dítě nebo nijak příbuzensky blízkou osobu. Zatímco v roce 2011 byla příbuzenská vazba sledována, v roce 2021 již vztah této osoby k rodině není publikován. Důsledkem toho může být i nižší počet dalších osob v rodinných domácnostech, což se projevilo v nižším počtu „smíšených rodin“ a vyšším počtu „čistých rodin“ v roce 2021.
- **Informace o vztazích mezi osobami** byly v roce 2021 oproti SLDB 2011 zjišťovány na sčítacím formuláři odlišným způsobem a využity byly i údaje z administrativních zdrojů (více viz Šanda, 2023). V roce 2021 byla především jinak pojata vstupní matice vztahů osob v domácnosti na formuláři. Zatímco v roce 2011 se udával vztah k osobě na prvním místě a vztahy se tak musely rekonstruovat, v roce 2021 byla na formuláři kompletní matice vztahů osob v domácnosti. Kromě získání přesnějších údajů tím mohla být ovlivněna i srovnatelnost údajů s výsledky SLDB 2011. Rozdíly ve sčítacích formulářích mohly do určité míry ovlivnit například počet faktických manželství dvou heterosexuálních partnerů, který se mezi lety 2011 a 2021 více než zdvojnásobil.
- Domácnost **prarodičů-partnerů s vnoučaty** je v SLDB 2021 zahrnuta mezi úplné rodiny. V roce 2011 patřily tyto případy do kategorie vícečlenná nerodinná domácnost. Osamocený prarodič s vnoučetem a dva prarodiče bez partnerského vztahu s vnoučetem jsou stále zařazeni do vícečlenné nerodinné domácnosti. Počet nerodinných vícečlenných domácností mezi lety 2011 a 2021 výrazně poklesl, což bylo do určité míry způsobeno právě rozdílnou definicí.
- Od roku 2011 jsou součástí výstupů za hospodařící domácnosti údaje o rodinných **domácnostech žijících v zařízení**. V předchozích SLDB byly osoby žijící v rodinách v zařízení sčítány jako jednotlivci v zařízení. Tento údaj je proto s minulými sčítáními nesrovnatelný.
- Od roku 2011 jsou v rámci úplných rodin zpracovány údaje i o **rodinách osob stejného pohlaví**, a to jak pro registrovaná partnerství, tak pro neformální soužití (faktická partnerství).

Vzdělání

Při SLDB 2011 byly **některé kategorie vzdělání sloučeny**, zatímco ve SLDB 2001 a 2021 byly **zjišťovány odděleně**. V případě srovnávání výsledků posledních tří SLDB je tedy nutné použít širší kategorie dle SLDB 2011. Jedná se konkrétně o tyto změny:

- Kategorie vzdělání „vyučení bez maturity“ a „střední odborné bez maturity“ rozlišované při SLDB 2001 byly v SLDB 2011 sloučeny do jedné skupiny „střední vč. vyučení (bez maturity)“. Kategorie vzdělání „učební obory s maturitou“ a „úplné střední odborné s maturitou“ rozlišované při SLDB 2001 byly v SLDB 2011 sloučeny do jedné skupiny „úplné střední odborné (s maturitou)“.
- Kategorie vzdělání „nástavbové/zkrácené studium“ a „pomaturitní studium“ rozlišované při SLDB 2021 byly v SLDB 2011 zjišťovány společně jako „nástavbové studium (vč. pomaturitního studia)“. Kategorie vzdělání „konzervatoř (ukončena absolutoriem)“ a „vyšší odborné vzdělání (DiS.)“ rozlišované při SLDB 2021 byly v SLDB 2011 zjišťovány společně jako „vyšší odborné vzdělání (absolutorium)“.

Ekonomická aktivita

Údaje o ekonomické aktivitě ze SLDB 2001, 2011 a 2021 nejsou plně srovnatelné. Došlo k několika zásadním změnám.

- V údajích o ekonomické aktivitě došlo v roce 2021 v souladu s mezinárodní metodikou ke **změně terminologie**. V SLDB 2021 je užíván pojem „pracovní síla“ pro osoby označované dříve jako „osoby ekonomicky aktivní“ a pojem „osoby mimo pracovní sílu“ pro osoby označované dříve jako „osoby ekonomicky neaktivní“.
- Při SLDB 2021 byla **nově zjišťována kategorie „osoby na rodičovské dovolené“**. Při SLDB 2011 mohly být tyto osoby zahrnuty v různých kategoriích ekonomické neaktivity, jednak jako osoby s vlastním zdrojem obživy (s rodičovským příspěvkem), nebo jako osoby v domácnosti a ostatní závislé osoby. Došlo tedy k významnému posunu, kdy je možné z (prozatím uveřejněných) dat SLDB zjistit počet osob na rodičovské dovolené, tříděný podle pohlaví, krajů a velikostní skupiny obce, ovšem pouze k datu provedení SLDB 2021, a nelze tak učinit srovnání s předchozími lety.
- Kategorie „osoby v domácnosti“ a „děti předškolního věku, ostatní závislé osoby“, rozlišované při SLDB 2001, byly v SLDB 2011 i 2021 **sloučeny** do jedné skupiny.
- Při SLDB 2021 již není, ve srovnání se SLDB 2011, rozlišována kategorie „nezaměstnaní hledající první zaměstnání“, k dispozici jsou pouze **údaje za nezaměstnané celkem**.
- Při SLDB 2021 se navíc, na rozdíl od SLDB 2011, kromě zařazení osoby do jednotlivých kategorií podle ekonomické aktivity zjišťovalo i odpracování alespoň jedné hodiny týdně. Využity byly též

údaje o ekonomické aktivitě z administrativních zdrojů. Údaje o zaměstnání, postavení v zaměstnání a odvětví ekonomické činnosti byly v SLDB 2021 zjišťovány výhradně za osoby zaměstnané podle jejich současného hlavního zaměstnání. Při SLDB 2011 byly údaje zjišťovány rovněž za nezaměstnané podle posledního vykonávaného zaměstnání.

- Kategorie **postavení v zaměstnání** „zaměstnanci v pracovním a služebním poměru“ a „ostatní zaměstnanci (na základě dohod aj.)“ rozlišované při SLDB 2001 byly v SLDB 2011 sloučeny do jedné skupiny. V SLDB 2021 již nejsou rozlišovány kategorie „členové produkčních družstev“ a „pomáhající rodinní příslušníci“.

1.1.3 Absence publikovaných údajů či jejich podrobnějšího členění

Vzhledem k rozsahu datových souborů i šíři výzkumných otázek je zřejmé, že publikované výstupy nemohou obsáhnout všechna témata a poskytnout všechna třídění proměnných v takovém rozsahu, aby byly pokryty všechny požadované oblasti. **Podrobnější informace a doplňující třídění dat je tak vzhledem k rozsahu a složitosti databáze potřeba vyžádat od pracovníků ČSÚ**, kteří poskytnou soubory sestavené dle potřeb žadatele. Výzkumníkům naopak, z výše uvedených důvodů, obvykle nebývají dostupná primární anonymizovaná data.

- Z publikovaných dat lze získat typ rodiny (manželské páry, faktická manželství; bez závislých dětí, se závislými dětmi; počet závislých dětí) a podrobnější informace v návaznosti na úplnost rodiny a počet závislých dětí pouze u hospodařících domácností, které jsou tvořeny jednou rodinou. U **rodinných domácností tvořených dvěma a více rodinami není uvedeno podrobnější členění**, zejména zda se jedná o rodiny se závislými dětmi a k tomu vztažené další informace, nelze zjistit informace o ekonomické aktivitě apod. Jedním z důvodů může být nízké zastoupení hospodařících domácností tvořených více rodinami, jichž je pouze 2,5 % ze všech rodinných hospodařících domácností. Výsledky analýz tak touto skutečností nebudou výrazně ovlivněny.
- Děti se v hospodařících domácnostech tvořených jednou rodinou dělí v publikovaných datech pouze na závislé a **není u nich uveden věk**, a to ani v základních kategoriích. Není tedy možné například určit, kolik je úplných rodin s daným počtem dětí v určitém věku dle ekonomické aktivity partnerů.
- Z publikovaných agregovaných dat není možné získat údaje o úplných rodinách, které by byly **tříděním vyššího stupně**, například počty a struktura rodin dle počtu závislých dětí, dle ekonomické aktivity a věku partnerů (např. dvě děti, matka na rodičovské dovolené ve věku 30 až 34 let, otec stejného věku zaměstnanec); u neúplných rodin toto možné je (Höhne & Palonciová, 2014).
- Data umožňují u hospodařících domácností tvořených jednou rodinou rozlišení na tzv. **čisté a smíšené rodiny**. V čistých rodinách žijí pouze rodiče, resp. rodič samoživitel a závislé děti,

ve smíšených rodinách žije i další osoba/osoby, která s rodinou společně hospodaří. V případě smíšených rodin je možné získat informace o tom, kolik a jakých (příbuzných či cizích) přidaných osob žije v domácnosti, a to podle typu rodiny (úplná, neúplná) a počtu závislých dětí. Z dosud publikovaných dat však **nelze určit, kdo jsou tyto další osoby** (např. již závislé dítě, nepracující důchodce apod.) **a není sledována jejich ekonomická aktivita**, a tedy zda přispívají, či nikoli do rozpočtu domácnosti. Bylo by proto vhodné mít k dispozici podrobnější třídění na rodiny čisté a smíšené, a to zejména dle věku a ekonomické aktivity další osoby/osob v úplných a neúplných rodinách a podle počtu a věku závislých dětí.

- Ze SLDB ani z běžné každoroční evidence pohybu obyvatelstva **nelze jednoznačně určit rekonstituované rodiny**, tedy takové, ve kterých žijí děti alespoň částečně (tj. trvale či po převážnou dobu v měsíci) s nevlastním rodičem, tj. novým partnerem či partnerkou jednoho z rodičů. Jedná se o rodiny, jejichž počet a význam bude vzhledem k demografickému vývoji pravděpodobně narůstat. Tento typ domácnosti lze pouze nepřímo odvodit ze složení domácnosti, kdy jeden z partnerů označí dítě v domácnosti za dceru/syna a druhý partner za nepříbuznou osobu.
- V případě obyvatelstva mimo pracovní sílu (dříve označovaných jako ekonomicky neaktivní) není u některých skupin osob podrobně rozlišen **důvod ekonomické neaktivity**. Jedná se například o osoby v domácnosti, studenty, invalidní důchodce a až do SLDB 2021 nebyly odlišeny ani osoby na rodičovské dovolené.

Doporučení:

- Publikovat základní strukturu domácností s více rodinami se zaměřením na vícegenerační soužití, tj. soužití rodiny se závislými dětmi a prarodiči.
- V údajích týkajících se neúplných rodin definovat v metodologii, jak je určena neúplná rodina v případě střídavé péče či podobného režimu, kdy závislé dítě střídá víceméně rovnoměrně domovy obou rodičů.
- Sledovat strukturu úplných a neúplných rodin se závislými dětmi podle počtu závislých dětí a jejich věku v rozdělení na věkové kategorie mladší 3 let, 3 až 5 let, 6 až 11 let, 12 až 15 let, 16 a více let (dokončený věk), jako další třídící proměnnou rozlišovat ekonomickou aktivitu rodičů, výši dokončeného vzdělání, případně věk rodičů.
- Využít vztahové matice mezi osobami v rámci domácnosti/rodiny pro podrobnější typologii rodin; jde zejména o identifikaci rekonstituovaných rodin (závislé dítě žije v domácnosti s vlastním a nevlastním rodičem); rodiny s dětmi, kde je některé stále závislé a jiné již nezávislé, ač stále žijící s rodiči; rodiny se závislými dětmi žijící společně s prarodiči či jinými příbuznými,

---

kde je předpoklad již aktuální či budoucí potřeby péče ze strany ekonomicky aktivní generace; sledovat ekonomickou aktivitu těchto dalších osob.

- U sčítaných osob zjišťovat, zda se jedná o osobu se zdravotním postižením²; analogicky u závislých dětí starších tří let zjišťovat i jejich diagnostikované speciální vzdělávací potřeby (děti, žáci či studenti se speciálními vzdělávacími potřebami potřebují k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění a užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními poskytnutí podpůrných opatření vyplývajících z jejich individuálních potřeb zejména na základě jejich zdravotního stavu).

1.2 Průběžná evidence obyvatelstva

Údaje o **počtu a pohybu obyvatelstva a jeho složení** – podle pohlaví, věku a rodinného stavu – zpracovává ČSÚ průběžně, **na základě výsledků sčítání lidu, domů a bytů a každoroční bilance demografických událostí**, jež působí na změnu stavu či struktury obyvatel. Těmito událostmi jsou **narození dítěte, úmrtí osoby, uzavření manželství, rozvod manželství a změna trvalého** (v případě cizích státních příslušníků i přechodného) **bydliště**. Zpracování probíhá na základě průběžných statistických hlášení zasílaných Českému statistickému úřadu: Hlášení o narození, Hlášení o úmrtí, Hlášení o uzavření manželství (od matričních úřadů) a Hlášení o rozvodu (od soudů prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti ČR; podrobně viz podkap. 1.3). Údaje o stěhování jsou přebírány z Informačního systému evidence obyvatel (ISEO) a Cizineckého informačního systému (CIS) Ministerstva vnitra ČR. Do demografické statistiky se tradičně zařazují i údaje o potratech (sběr zajišťuje Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR /ÚZIS/).

Demografická bilance (údaje o stavu obyvatel v období mezi sčítáními) se vytváří tak, že se k výsledkům sčítání podle registrovaného pobytu, v případě cizinců rovněž přechodného pobytu delšího 90 dnů, přičítají (ve stejné definici typu pobytu) narození a přistěhovalí a odečítají se zemřelí a vystěhovalí za dané období (ČSÚ, 2023a, b).

---

² Podle § 67 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, jsou osobami se zdravotním postižením fyzické osoby, které jsou orgánem sociálního zabezpečení uznány invalidními v I., II. a III. stupni (osoba s těžším zdravotním postižením) nebo zdravotně znevýhodněnými; za osoby se zdravotním postižením se považují i fyzické osoby, které byly orgánem sociálního zabezpečení posouzeny, že již invalidní nejsou, a to po dobu 12 měsíců ode dne tohoto posouzení; osobou zdravotně znevýhodněnou je fyzická osoba, která má zachovanou schopnost vykonávat soustavné zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, ale její schopnosti být nebo zůstat pracovně začleněna, vykonávat dosavadní povolání nebo využít dosavadní kvalifikaci či kvalifikaci získat jsou podstatně omezeny z důvodu jejího dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu; za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav se pro účely tohoto zákona považuje zdravotní stav, který podle poznatků lékařské vědy má trvat déle než jeden rok a podstatně omezuje tělesné, smyslové nebo duševní schopnosti, a tím i schopnost pracovního uplatnění.

1. Demografická statistika

Stav obyvatel je vždy specifikován rozhodným časovým okamžikem a územím. Údaje o narození, úmrtí a sňatku jsou časově tříděny podle data události, rozvody podle data nabytí právní moci. V případě dat o stěhování je rozhodným časovým okamžikem datum nahlášení změny adresy pobytu příslušnému úřadu (tedy nikoli podle data, kdy událost skutečně nastala). Povinnost hlášení demografických událostí je stanovená zákonem, zpravodajská jednotka má povinnost zaregistrovat všechny události, které se staly na území jejího správního obvodu či v její působnosti. Vzhledem k tomu jsou **soubory jednotlivých demografických událostí považovány za základní, tedy úplné a vyčerpávající**. Zpracování statistiky jednotlivých demografických událostí probíhá na úrovni obcí, pouze v hlavním městě Praze až do detailu jednotlivých základních sídelních jednotek. Počet obyvatel vyšších územních celků je vždy součtem počtu obyvatel příslušných obcí v daném územním celku (ČSÚ, 2023a, b).

Předběžné, resp. nejaktuálnější údaje o počtu demografických událostí obyvatel ČR jako celku a podle jednotlivých regionů soudržnosti, krajů, okresů a (počínaje rokem 2022) správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP) **zveřejňuje ČSÚ čtvrtletně**. Údaje zveřejněné jako předběžné se v průběhu roku revidují, a to tak, že jednou za tři měsíce se při vydání nových předběžných údajů za poslední čtvrtletí zároveň revidují veškeré měsíční údaje o počtu událostí od počátku roku. K dispozici jsou ve výstupu *Stav a pohyb obyvatelstva ČR*.

<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky&katalog=33115>

<https://www.czso.cz/csu/czso/stav-a-pohyb-obyvatelstva-v-cr-rok-2022> (archiv)

Definitivní údaje o počtu jednotlivých demografických událostí a jejich třídění podle nejrůznějších charakteristiky jsou obsahem pramenných děl demografické statistiky. Údaje za daný rok jsou považovány za definitivní 120 dní po skončení referenčního období (vyjma příčin smrti, které jsou dostupné od 30. 6. následujícího roku). K dispozici jsou ve výstupu *Demografická ročenka České republiky*: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-ceske-republiky-2022> (archiv)

Pro nižší územní celky jsou vydávány:

Demografická ročenka krajů: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-kraju-kp24htasfe>

Demografická ročenka okresů: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-okresu-pxktn147vf>

Demografická ročenka měst: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-mest-4gntna6drh>

Demografická ročenka správních obvodů obcí s rozšířenou působností:

<https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-spravnich-obvodu-obci-s-rozsirenou-pusobnosti-1qewauinhc>

Demografická ročenka správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem:

<https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-spravnich-obvodu-obci-s-poverenym-obecnim-uradem-1z4otd0p5r>

Demografická data v dlouhodobých časových řadách jsou k dispozici ve výstupu *Demografická příručka*: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2021> (archiv)

Základní údaje (roční úhrny) jsou k dispozici také v ročních časových řadách *Obyvatelstvo*: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvateľstvo_hu

Další výstupy jsou k dispozici na webu ČSÚ v *Katalogu produktů*:

<https://www.czso.cz/csu/katalog-produktu?filtr=true&skupiny=13>

a ve *Veřejné databázi*: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=statistiky#katalog=30845>

1.2.1 Zhodnocení demografických dat

Demografické statistiky ČSÚ lze považovat za **zcela komplexní a dostačující, představující základní zdroj pro demografické analýzy i odvozené analýzy rodinného chování**. Zejména při srovnání vývoje demografických událostí v čase je však třeba mít na paměti některé skutečnosti a změny, které mohou demografické statistiky ovlivnit.

Definice obyvatelstva

Od 1. května 2004 se veškeré údaje demografické statistiky **týkají občanů ČR a cizinců s trvalým pobytem** v ČR, dále občanů třetích zemí s přechodným pobytem na území České republiky na základě **dlouhodobého víza** (nad 90 dnů) nebo **povolení k dlouhodobému pobytu**, občanů zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu, Lichtenštejnska a jejich rodinných příslušníků s hlášeným přechodným pobytem na území České republiky a **cizinců s platným azylem** v ČR. Do roku 2000 se sledovaly události pouze obyvatel s trvalým bydlištěm v České republice (bez ohledu na jejich státní občanství), od roku 2001 v návaznosti na SLDB 2001 nově i cizinců s vízy k pobytu nad 90 dnů a cizinců s azylem (ČSÚ, 2023a).

Kromě událostí, ke kterým dojde na území ČR, jsou do statistik zařazovány i ty demografické události (sňatky, narození a úmrtí), ke kterým došlo **v zahraničí, avšak pouze pokud se týkají českých občanů³ s trvalým pobytem na území ČR** a byly zaregistrovány v ČR v termínu, který umožnil jejich zařazení do statistiky (ČSÚ, 2023b).

---

³ U sňatku je českým občanem alespoň jeden ze snoubenců, u narozených je českým občanem alespoň jeden z rodičů dítěte.

Jak bylo podrobně popsáno v podkapitole 1.1.2, výstupy ze SLDB z let 2011 a 2021 jsou za obvykle bydlící obyvatelstvo. Počty obyvatel zveřejňované v rámci výsledků těchto sčítání se tak na národní i regionální úrovni liší od výstupů běžné (každoroční) demografické statistiky, pro které je směrodatný registrovaný pobyt obyvatel ČR.

Zahraniční migrace a její vliv na revizi počtu obyvatel při SLDB

Vzhledem k tomu, že zpracování statistik jednotlivých demografických událostí a podávání statistických hlášení je ukotveno legislativně, a je tedy povinné, jsou tyto statistiky velmi přesné. **Úskalí však představuje statistika zahraniční migrace**, jejíž úplnost a kvalita je odvislá od úplnosti hlášení změn adresy místa pobytu obyvateli ČR. Pokud například osoba (ať už občan ČR, nebo cizinec) při vystěhování do zahraničí nenahlásí příslušným úřadům ukončení svého pobytu v ČR, nedostane se tato událost do administrativních zdrojů dat, a tudíž ani do statistiky stěhování a následné bilance obyvatel. Znamená to, že ze statistického pohledu zůstává tato osoba v každoročních počtech obyvatel získaných bilancí a tím je nadhodnocuje, a to až do nového SLDB, při kterém se již nesečte. Na základě výsledků nového SLDB dochází k revizi údajů o počtu obyvatel a jeho struktury podle pohlaví, věku a rodinného stavu, kdy všechny revidované údaje jsou promítnuty do všech (i měsíčních) stavů od počátku roku, v němž se SLDB konalo. To vede k tomu, že celkový počet obyvatel k 31. prosinci roku před SLDB se liší od počtu obyvatel k 1. lednu roku konání SLDB (jinak vždy počet obyvatel na konci roku odpovídá počtu obyvatel na počátku roku následujícího). Nový výchozí stav v roce sčítání tedy vždy způsobí určitý „zlom“ v časové řadě počtů obyvatel a na národní úrovni je pravidlem, že tento skok znamená snížení celkového počtu obyvatel ČR. Vliv mohou hrát případně i změny v metodice sčítání (ČSÚ, 2023a, b). Konkrétně při SLDB 2021 došlo zpřesněním údajů o velikosti populace koncem roku 2020 a začátkem roku 2021 ke snížení celkového počtu obyvatel o cca 200 tisíc.

Změna legislativy

Údaje o demografických událostech vždy **respektují legislativu platnou v daném roce události**, přičemž **definice jednotlivých událostí se v čase měnily**. Například u narozených došlo opakovaně (naposledy v roce 2012) ke změně definice živě a mrtvě narozeného dítěte, v roce 2014 došlo ke změně metodiky vykazovaného pořadí dítěte, až do roku 2007 nebyly ve statistice sledovány údaje o otcích dětí narozených mimo manželství. Docházelo také ke změně definice potratu (naposledy rovněž v roce 2012). Společný návrh na rozvod manželství je možné podávat od 1. ledna 2014, statisticky je toto třídění zachyceno až od roku 2015. Vzdělání je od roku 2007 u demografických událostí dobrovolně poskytovaným údajem (v datech se od tohoto roku vyskytuje samostatná kategorie „nezjištěno“). Do roku 1994 byla zjišťována národnost, od roku 1995 je uváděno státní občanství osob. Podrobněji ke změně legislativy viz metodika ČSÚ:

<https://www.czso.cz/csu/czso/pohyb-obyvatelstva-metodika>

Údaje za nižší územní celky

Publikované údaje za **nižší územní celky** jsou v porovnání s celorepublikovými v některých ohledech **omezenější**. Důvodem odlišné podrobnosti zveřejňovaných výstupů pro jednotlivé územní celky může být i ochrana individuálních údajů (typicky např. absence třídění některých dat v obcích podle jednotek věku). Dupočítávané ukazatele (jako jsou míry, průměry a další klasické demografické ukazatele) jsou obvykle publikovány jak na republikové úrovni, tak (mnohé z nich) i na úrovni regionální a za různá časová období. **Vypovídací hodnota ukazatelů za malé územní či časové jednotky však může být ovlivněna nízkými počty událostí, resp. obyvatel dané jednotky (ČSÚ, 2023b).**

Některé specificky tříděné údaje o demografických událostech je **potřeba vyžádat** od pracovníků ČSÚ prostřednictvím Informačních služeb ČSÚ⁴ a **nemusí být k dispozici v požadovaném podrobném členění**. Standardně se nepublikují údaje o věkovém složení za jednotlivé obce či specificky vymezené lokality, tyto lze je získat pouze na žádost s tím, že pro obce s počtem obyvatel nižším než 1 000 poskytuje ČSÚ z důvodu ochrany dat údaje za 5leté věkové skupiny (ČSÚ, 2023a).

Srovnatelnost údajů ČSÚ s údaji Ministerstva vnitra ČR a ÚZIS

Údaje o počtu obyvatel ČR a cizinců s platným pobytem (nad 90 dní) v obcích a městských částech v členění podle pohlaví průběžně publikuje také **Ministerstvo vnitra ČR. Tyto údaje vycházejí z údajů vedených v evidenci obyvatel pro veřejnou správu a mají pouze informativní charakter**. Počty obyvatel zveřejňované Českým statistickým úřadem se od informativních počtů obyvatel zveřejňovaných Ministerstvem vnitra ČR liší, neboť ČSÚ nevede evidenci obyvatel ani data z registru obyvatel nepřebírá, publikovaný stav obyvatel, jak bylo podrobně popsáno výše, vychází z definitivních výsledků posledního SLDB a každoroční bilance. **Odchytky mezi uvedenými zdroji dat jsou tak objektivně nutné (ČSÚ, 2023a).**

Údaje Ministerstva vnitra ČR jsou dostupné na tomto odkaze:

<https://www.mvcr.cz/clanek/informativni-pocty-obyvatel-v-obcich.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>

Údaje o narozených, zemřelých a potratech publikované **Ústavem zdravotnických informací a statistiky ČR (www.uzis.cz) mohou vycházet z jiných datových zdrojů** (vlastní zdravotnická statistika) a od údajů zveřejňovaných ČSÚ se mohou lišit (ČSÚ, 2023b).

---

⁴ https://www.czso.cz/csu/czso/informacni_sluzby_ustredi

1.3 Ministerstvo spravedlnosti – opatrovnická řízení

Statistika Ministerstva spravedlnosti se dotýká řady oblastí souvisejících s rodinou a sociálně-právní ochranou dětí. **Jedná se o změny v rodinném životě či uspořádání, o kterých podle zákona rozhoduje soud.** Patří sem například povolení uzavřít manželství podle § 672 odst. 2 Občanského zákoníku (soud může ve výjimečných případech povolit uzavření manželství nezletilému, který není plně svéprávný a dovršil šestnácti let věku, jsou-li pro to důležité důvody), určení a popření mateřství a otcovství, umístění dítěte do náhradní rodinné péče (např. osvojení, pěstounská péče), ale i například rozhodnutí soudu o omezení rodičovské odpovědnosti (<https://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html> – S-SL-O Statistický list O). **Do agendy tohoto resortu spadají i opatrovnická řízení v případech rozchodu či rozvodu rodičů a statistika rozvodů.** Chtějí-li se manželé rozvést, musí nejprve vyřešit otázky související s péčí a výživou dítěte po rozvodu, teprve poté mohou své manželství právně ukončit. I nesezdaní rodiče se na soud mohou obrátit, přejí-li si stvrdit svoji dohodu či se naopak dohodnout nedokáží.

Potřeba sbírat kvalitní data v resortu spravedlnosti je zřejmá i v návaznosti na Strategii rodinné politiky 2024–2030 a její specifické cíle (MPSV, 2023):

2.1.1 Zvýšit osvětu a edukaci v oblasti významu kvalitních vztahů v rodině – realizovat akce pro školy / studenty / členy rodiny, vzdělávací semináře směřem k podpoře kvalitních partnerských, rodinných vztahů s důrazem na přínosy na individuální i společenské úrovni

2.1.2 Zvýšit znalost a dostupnost podpůrných a preventivních služeb pro rodiny – zvýšit znalost a dostupnost podpůrných a preventivních služeb (poradny pro rodinu, manželské a rodinné poradny, mateřská a rodinná centra, občanské poradny, specializované služby pro oběti domácího a genderově podmíněného násilí, služby pro původce domácího násilí, služby na podporu duševního zdraví) pro rodiny; opatření obsahuje analýzu aktuálního stavu podpory rodin v oblasti prevence a návazné specializované pomoci, tj. míry vědomosti cílové skupiny o službě v jejich lokalitě a dostupnost služby; podpora specifických programů předrozvodové a předrozchodové edukace v dotačních titulech MPSV, MV v návaznosti na legislativní úpravy občanského zákoníku a aktuální programy Cochemské praxe a dalších programů

5.4.2 Zefektivnění placení výživného s cílem podpořit podpory dětí po rozchodu partnerů – návrh na zefektivnění placení výživného s cílem snížení výskytu neplacení výživného druhým rodičem a tím zajištění větší podpory finanční stability dětí; na základě současných poznatků o neplacení výživného vyhodnotit možná doporučení pro nastavení systému, práci s rodinou/partnery po rozchodu s cílem posílit placení výživného druhým rodičem a zajistit podporu finanční stability dětí

5.5.1 Rozšířit programy na edukaci rodičů a podporu rodinné spolupráce i po rozchodu partnerů – podpora programů pro rodiny prostřednictvím rozvoje ověřených modelů práce k snížení konfliktů a harmonizaci po-rozpadových vztahů v rodině

V rámci opatrovnických řízení soud vždy zohledňuje nejlepší zájem dítěte. Při řízeních souvisejících s rozchodem rodičů je dítě zastoupeno kolizním opatrovníkem, kterým je zpravidla OSPOD (tj. pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dítěte). Rozhodnutí soudu může být autoritativní, tj. soud sám rozhodne o tom, jak bude péče a výživa o nezletilé dítě po rozchodu/rozvodu rodičů uspořádána. Jsou-li rodiče schopni se o těchto otázkách dohodnout (přicházejí již sami s dohodou nebo jim k ní dopomohou odborníci – právníci, mediátoři, soudci), soud, není-li dohoda v rozporu se zájmy dítěte, tuto dohodu potvrdí. **Rozhodnutí soudu v případě rozvodu je vydáno pro dobu po rozvodu, podobně však mohou být upraveny i poměry dítěte pro dobu do rozvodu.** Soud by měl vydat rozhodnutí o úpravě porozvodové péče zpravidla do šesti měsíců od zahájení řízení, v opačném případě musí prodloužení lhůty náležitě zdůvodnit. Pokud soud schválí dohodu rodičů, není možné se proti tomuto rozhodnutí odvolat.

Podle § 907 Občanského zákoníku existují tři základní formy porozvodové/porozchodové péče o děti (pomineme-li svěření dítěte jiné osobě než rodiči). **Prvním, doposud nejméně častým, je společná péče.** V tomto režimu není dítě svěřeno konkrétnímu rodiči, oba rodiče pečují o dítě podobně jako před rozchodem, jejich styk s dítětem není nijak upraven. S tímto uspořádáním musí oba rodiče souhlasit. Výživné na dítě není zpravidla v režimu společné péče určeno (pokud se rodiče nedohodnou jinak).⁵ Tato forma péče však klade velké nároky na schopnosti a ochotu rodičů domlouvat se a podílet se na každodenní péči o dítě. Někteří soudci ji podmiňují společným či velmi blízkým bydlištěm rodičů (Barvíková, 2019).

Druhým, dlouhodobě nejčastěji zastoupeným typem, je výlučná péče jednoho z rodičů, který o dítě převážně pečuje. Druhý rodič má právo nadále se s dítětem stýkat, a to podle dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu. Většinou je v rámci úpravy styku zvolen pravidelný víkendový rytmus, jenž může být doplněn o jiné dny v týdnu, prázdninový režim apod.⁶ V rámci tohoto režimu je kromě péče řešeno i výživné (povinnou osobou je rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do výlučné péče).

Třetím typem porozvodové péče je střídavá péče, kdy dítě střídá po určitém časovém úseku bydliště odděleně žijících rodičů. V rámci této úpravy se nestanoví styk s druhým rodičem, neboť je v péči obou. Délka období, které tráví dítě u každého z rodičů, by měla zohledňovat jeho individuální potřeby, zejména možnosti vzdělávání, stabilní okruh kamarádů, stálé volnočasové aktivity apod. V rámci střídavé péče je běžný model týdenního střídání rodičů, interval však může být i kratší či delší, nebo dítě může pobývat s každým z rodičů různě dlouhou dobu („asymetrická“ střídavá péče;

---

⁵ Je otázkou, zda potřeba rodičů uzavřít soudem posvěcenou dohodu o výživném není kontraindikací ke schválení společné péče.

⁶ Tyto informace nejsou z dat soudních statistik dostupné, nicméně byly zjišťovány ve výběrovém šetření *Dítě v rodičovském konfliktu 2021* realizovaném RILSA. Analýza na toto téma bude obsažena v připravované monografii *„Dítě v rodičovském konfliktu II“*.

Höhne & Palonciová, 2021). Specifickou formou střídavé péče je takový režim, kdy dítě bydlí stále v jednom bydlišti a po určitém časovém úseku se v pobytu zde střídají rodiče.

Občanský zákoník rovněž upravuje oblast výživného na nezletilé dítě. Míru potřeb dítěte je třeba posuzovat vzhledem k jeho věku a vývoji, jeho zdravotnímu stavu, fyzické a duševní vyspělosti, volnočasovým aktivitám, studiu atd. Při jeho stanovení je třeba vzít v úvahu nejen výdaje pravidelné, ale také výdaje mimořádné, jako je například uhrazení pobytu na letním táboře, popřípadě potřeby zcela nahodilé, které se ukazují pro sólo rodiče jako velmi zatěžující (Höhne, 2019). Obecně platí, že dítě by mělo mít stejnou životní úroveň jako jeho rodiče. Zároveň je nutné zohlednit schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného rodiče i míru, s jakou o dítě osobně pečuje, a kolik má vyživovacích povinností (více viz MSP, 2022). Pokud povinný rodič výživné neplatí, je možné dát návrh k vymáhání dlužného výživného soudním exekutorem. Rovněž je možné vydat exekuční příkaz k pozastavení řídičského oprávnění povinného rodiče. Výživné je ze zákona tzv. přednostní pohledávkou. Neplacení výživného může být po čtyřech měsících posouzeno i jako trestný čin, kdy hrozí neplatícímu rodiči odnětí svobody na šest měsíců až tři roky (Höhne & Palonciová, 2021).

Uvedené oblasti související s uspořádáním péče a výživy po rozchodu rodičů jsou předmětem statistiky Ministerstva spravedlnosti. Je třeba připomenout, že jsou v ní zachyceny pouze ty rodiny, které prošly soudním řízením, tj. rozvody manželství a některé rozchody nesezdaných párů.

Z pohledu terminologie resortní statistické evidence může být výsledkem opatrovnického řízení souvisejícího s rozpadem úplné rodiny tzv. první rozhodnutí o péči, první rozhodnutí o výživě, první rozhodnutí o péči pro případ rozvodu, první rozhodnutí o výživě pro případ rozvodu, další rozhodnutí o péči, další rozhodnutí o výživě a rozhodnutí upravující styk s rodičem, příp. s rodiči.

„První rozhodnutí o svěření do péče“ zahrnuje jednak případy nezletilých dětí nesezdaných rodičů, jednak případy, kdy je zapotřebí upravit poměry ještě před rozvodem manželství. Dále sem však mohou spadat například případy svěření dítěte do péče na základě výsledku určení otcovství, při neplatnosti manželství apod., může jít také o případy svěření dítěte do péče jiné osobě, pokud rodiče nejsou schopni se o dítě postarat. Ve statistice však tyto skupiny případů rozlišit nelze (Höhne & Palonciová, 2021).

„První rozhodnutí pro případ rozvodu“ upravuje poměry po následném rozvodu. Jak bylo řečeno, opatrovnické řízení musí rozvodovému předcházet. U jednoho dítěte může být výsledkem soudního řízení jak první rozhodnutí o svěření do péče, tak první rozhodnutí pro případ rozvodu, tj. jedná se o ty případy, kdy se v rámci prvního rozhodnutí rozhoduje rovněž o úpravě pro případ rozvodu. Uvedené skutečnosti platí obdobně pro první rozhodnutí o vyživovací povinnosti před a po rozvodu (tamtéž).

„Další rozhodnutí“ mění dosavadní úpravy péče a/nebo výživy (tj. úpravy prvního rozhodnutí, příp. nějakých předcházejících rozhodnutí). V dalším rozhodnutí ohledně vyživovací povinnosti jsou rozlišovány jednak změny výše výživného (zvýšení, snížení), a jednak změny ve vyživovací povinnosti

(ponechání, stanovení, zproštění vyživovací povinnosti, příp. povinnost složit zálohu na výživné splatné v budoucnu). Důvodem k žádosti o úpravu výživného je podstatná změna poměrů na straně oprávněného (např. zvýšené výdaje spojené se vzdělávacími potřebami, nově vzniklé zdravotní potíže) nebo na straně povinného (např. změna majetkových poměrů, příjmové situace, vznik další vyživovací povinnosti; tamtéž).

Samostatně jsou sledována „rozhodnutí o styku s rodiči, či s jinou fyzickou osobou“. Rozhodnutí jsou členěna podle toho, zda se jedná o první, nebo novou úpravu styku. Zvlášť jsou klasifikována rozhodnutí vedoucí k omezení nebo zákazu styku, případně případy, kdy byl návrh na úpravu styku zamítnut (tamtéž).

Ve veřejně dostupných statistických výstupech daného resortu jsou uváděny souhrnné tabulky počtů opatření či příslušných rozhodnutí v opatrovnické agendě. **Tyto údaje jsou však sumarizací počtů daného opatření, jedno dítě se tak může objevit v různých tabulkách (např. v počtech svěřeni do péče a v počtech rozhodnutí o výživě).** Z daných tabulek není možné jednotlivé údaje spojit a získat tak komplexnější pohled na situaci dítěte. Nelze například spojit případy svěřeni dítěte do výlučné péče s údaji o stanovení povinnosti platit výživné, či o rozsahu styku.

RILSA v této souvislosti zahájil spolupráci s odborem statistiky Ministerstva spravedlnosti. Cílem bylo získání podrobnějších anonymizovaných údajů za každé dítě, u něhož došlo k ukončení opatrovnického řízení v daném kalendářním roce. Zatím se takto podařilo získat údaje za období let 2008 až 2022.

Datová matice za kalendářní rok obsahuje údaje o roku narození dítěte, datum zahájení soudního řízení, informaci o výsledku soudního řízení (typ péče o dítě, určení vyživovací povinnosti, úprava styku s rodiči – ne však jeho rozsah), informaci, zda před konečným rozhodnutím soudu bylo podáno odvolání a zda soud rozhodl na základě dohody rodičů. Známé je pohlaví dítěte, rok jeho narození, příjem jeho rodičů. V posledních letech se eviduje i to, zda rodiče využili rodinnou terapii, mediátora či pedopsychologa (na doporučení soudu). Udáván je i počet vyživovacích povinností každého z rodičů. Jiné sociodemografické údaje nejsou k dispozici, chybí například typ partnerství rodičů, jejich věk, vzdělání či socioekonomický status. **Přidanou hodnotou, na rozdíl od statistických ročenek, je možnost analýzy výsledků opatrovnických řízení podle věku dítěte, ale také například propojení údajů o typu péče a vyživovací povinnosti a výši výživného** (Höhne & Palonciová, 2021).

Jak vyplývá z výše uvedeného, jsou tato data pro analýzu péče a výživy po rozchodu rodičů vhodnější než ta publikovaná standardně. **Bohužel není ani na základě těchto dat možné identifikovat děti pocházející z jedné rodiny. Další nevýhodou evidence resortu spravedlnosti je, že v případě dalšího soudního procesu není možné propojit údaje z tohoto procesu s prvním, případně dalšími předchozími procesy.** V každém dalším řízení je dítěti přiřazen jiný identifikační znak. Dalším nedostatkem statistiky Ministerstva spravedlnosti je **i nedostupnost výše vyměřeného výživného ve všech případech.** V situacích, kdy je například dítě svěřeno do střídavé péče rodičů a výživné je

vyměřeno oběma, je uvedena pouze jedna částka. Není zřejmé, ke kterému z rodičů se vztahuje. U některých případů částka výživného zcela chybí.

Doporučení:

- Rozlišení rodinného stavu rodičů (manželé, nesezdaní, respektive vydělit nesezdané z prvních rozhodnutí, jež zahrnují i jiné případy nesouvisející přímo s rozpadem úplné rodiny).
- Možnost propojit údaje z dalšího/dalších rozhodnutí týkajících se péče a výživy nezletilých dětí po rozchodu rodičů s údaji z prvního rozhodnutí.
- Možnost identifikovat sourozenecké skupiny a věk dětí (v členění mladší 3 let, 3 až 5 let, 6 až 11 let, 12 až 15 let, 16 až 18 let).
- Sledovat částky stanoveného výživného u všech případů, kdy byla povinnost určena, dle věku dítěte (v členění mladší 3 let, 3 až 5 let, 6 až 11 let, 12 až 15 let, 16 až 18 let).
- V průběhu opatrovnických řízení zjišťovat, zda rodiče využili (i bez nařízení soudu) služby odborníků s cílem předejít či zmírnit rodičovský konflikt a řešit situaci v zájmu dítěte (rodinná terapie, mediátor, pedopsycholog).
- Sledovat způsob zapojení dítěte do rozhodování soudu (pohovor se soudcem, s pracovníky OSPOD, znalecký posudek, jiné), dle věku dítěte (v členění 6 až 11 let, 12 až 15 let, 16 až 18 let).
- Reflektovat příčiny rozpadu rodiny, míru a důvod konfliktu rodičů ohledně nastavení péče a výživy nezletilých dětí po rozvodu/rozchodu s cílem nastavit efektivní služby v rámci primární i sekundární prevence.

S danou problematikou souvisí i nastavení náhradního výživného, jež je sociální dávkou, která je poskytována nezaopatřenému dítěti, kterému není povinnou osobou řádně hrazeno stanovené výživné. Z podmínek pro nárok vyplývá, že oprávněná osoba musí doložit, že bylo započato exekuční řízení nebo řízení o soudním výkonu rozhodnutí k vymožení výživného za situace, kdy není povinným rodičem vyživovací povinnost plněna vůbec či je plněna pouze částečně. Nárok rovněž vznikne v případě, kdy soudní výkon rozhodnutí nebo exekuce byly zastaveny pro nemajetnost povinné osoby, a to v posledních čtyřech měsících před podáním žádosti o přiznání náhradního výživného, popř. v průběhu řízení o tuto dávku nebo po přiznání náhradního výživného. V této souvislosti je vhodné důsledně sledovat:

- úspěšnost vymáhání v rámci exekuce či řízení o soudním výkonu rozhodnutí;
- poměr vymoženého výživného v předchozím bodě uvedenými postupy, výše dávky náhradního výživného a soudem stanoveného výživného.

Riziko redukce datové základny v resortu spravedlnosti

V současné době se však uvažuje, že by v případě dohody rodičů mohlo být soudní opatrovnické řízení nahrazeno potvrzením dohody rodičů u notáře.⁷ V tomto případě je pravděpodobné, že by naopak došlo k redukci dostupných statistik týkajících se situace nezletilých dětí po rozchodu rodičů.

Zdroje dat z resortu Ministerstvo spravedlnosti:

- *Statistika a výkaznictví*. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html> (tabulka S-SL-O)
- ČSÚ, 2022. *Zaostřeno na muže a ženy v roce 2022*. Soudnictví, kriminalita. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zaostreno-na-zeny-a-muze-2022>
- ČSÚ, 2023. *Statistická ročenka České republiky – 2023*. 29-4 Odsouzené fyzické osoby za vybrané trestné činy. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/29-soudnictvi-kriminalita-nehody-oyl0nty2h>
- MSP ČR. *Statistická ročenka kriminality*. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

---

⁷ <https://www.justice.cz/web/msp?clanek=predstaveni-legislativnich-navrhu-k-nespornym-rozvodum-vyzivnemu-a-nasili-na-dete-1>

2. Služby péče o děti předškolního věku

Služby péče o děti předškolního věku jsou jednou z oblastí, jež je spojována se sladováním práce a rodiny. Toto téma se přitom v současnosti ukazuje jako klíčové v podpoře zakládání rodin a služby péče o předškolní děti, jsou-li kvalitní, se navíc ukazují jako prospěšné pro zdravý vývoj dětí, a to zejména těch ze znevýhodněného sociálního prostředí či s jinými specifickými potřebami (Palonciová & Höhne, 2023). V České republice se systém těchto služeb v posledních letech mírně diverzifikoval, a to zejména díky zvyšujícímu se počtu dětských skupin. Přesto v tomto ohledu, tedy z hlediska pestrosti nabídky různých typů služeb, stále zaostává za řadou evropských zemí. V neposlední řadě je na chvostu v otázce monitoringu a sběru dat v této oblasti, a to jak na straně nabídky, tak poptávky.

Služby péče o předškolní děti jsou logicky jedním z témat *Strategie rodinné politiky 2024–2030* (MPSV, 2023). Jedná se konkrétně o tyto cíle a opatření:

3.1.1 Vytvořit dlouhodobý koncepční rámec pro rozvoj kvalitní a dostupné předškolní péče a vzdělávání – návrh koncepce předškolní péče v ČR s důrazem na dostupnost ECEC místní i finanční s monitorovacím rámcem, financováním, legislativními úpravami

3.1.2 Zvýšit dostupnost služeb péče o děti a průběžně vyhodnocovat, srovnávat kvalitu a dostupnost jednotlivých typů služeb péče o děti a vzdělávacích zařízení – zavedení modelu monitoringu/evaluace ECEC ve vztahu k dostupnosti, kapacitě, finanční náročnosti a kvalitě; monitoring kapacit ECEC a model optimální sítě ECEC v ČR s ohledem na potřebnost dle regionu; jedná se o rozšíření plánování a monitoringu obcí o: 1) demografické ukazatele: počet obyvatel dle věkové struktury, podíl dětí do 6 let, míra porodnosti v lokalitě, fluktuace obyvatel; 2) socioekonomické faktory: zaměstnanost, ekonomická situace; 3) služby v dané lokalitě: počet zařízení předškolní péče a vzdělávání, naplněnost, počet odmítnutých žádostí, čekací listiny; 4) monitoring potřeb v obci: pravidelné vyhodnocování informací od obyvatel, případně další...; navýšení kapacit předškolních služeb (DS) minimálně o 90 až 100 % oproti současným kapacitám služeb péče pro děti do 3 let věku (tj. z aktuálního stavu 6 % na 12 %); finanční podpora rozvoje kapacit míst v předškolních zařízeních z evropských zdrojů (ESF – OPZ+, IROP+, NPO) v návaznosti na pravidelné analýzy potřebnosti nových kapacit služeb v lokalitách

3.1.3 Zvýšit podíl dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí či ohrožených příjmovou chudobou v ECEC – podpořit informovanost rodičů ze sociálně vyloučených lokalit (SVL) ohledně pozitivních dopadů a možností využití předškolních služeb a zvýšit podíl znevýhodněných dětí v ECEC s cílem eliminovat nerovnosti a podpořit dostupnost služby pro všechny děti prostřednictvím eliminace bariér pro rodiny a děti; zhodnocení potřebnosti a poptávky u otevření dětských skupin pro děti se specifickými potřebami zavedením asistentů do dětských skupin; monitoring zapojení dětí

do předškolního zařízení v jednotlivých lokalitách v ČR s důrazem na SVL (porovnání s jinými lokalitami / porovnání věkových kohort / využívání asistentů pedagogů v jednotlivých oblastech)

3.1.5 Zvýšit počet dětí ze SVL účastnících se předškolního vzdělávání a péče a snížit počet dětí předčasně odcházejících ze vzdělávání

5.1.1 Pravidelně mapovat potřeby rodin se specifickými potřebami

5.1.3 Osvěta v oblasti rozmanitosti rodin, odstranění nerovností mezi různými typy rodinných soužití, informace o opatřeních na podporu rodin dle specifických potřeb – analýza potřeb a návrh s doporučeními úprav s cílem zrovnoprávnění dětí vyrůstajících v různých formách rodin, zejména v přístupu ke společným rodičovským právkům, k dávkám a volnu, ke službám

5.1.4 Podpora pečujících rodičů dětí se specifickými potřebami – monitoring poskytnuté podpory rodinám s dětmi se specifickými potřebami v centrech v dotačním titulu Rodina / soc. službách pro rodiny

2.1 Mateřské školy

V systému péče a vzdělávání dětí předškolního věku jsou klíčovým subjektem mateřské školy. Řídí se především zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů a vyhláškou č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání.⁸ Předškolní vzdělávání se organizuje pro děti ve věku od dvou do zpravidla šesti let. Děti starší tří let mají na přijetí do mateřské školy právní nárok. Od počátku školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne pátého roku věku, do zahájení povinné školní docházky dítěte je předškolní vzdělávání povinné.⁹ Vzdělávání v mateřské škole je součástí vzdělávací soustavy České republiky v souladu s klasifikací vzdělání ISCED 0 (preprimární vzdělání).

2.1.1 Data Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Za mateřské školy (MŠ) zapsané v rejstříku škol a školských zařízení je zodpovědné Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT), které v oblasti své působnosti **zajišťuje sběry**

---

⁸ <https://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-ode-dne-1-7-2023>;
<https://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlasiky-ke-skolskemu-zakonu>

⁹ Povinnost předškolního vzdělávání mohou děti plnit i individuálním vzděláváním (bez pravidelné denní docházky dítěte do mateřské školy), vzděláváním v přípravné třídě základní školy, ve třídě přípravného stupně základní školy speciální, případně vzděláváním v zahraniční škole na území ČR.

a zpracování statistických údajů, zejména na základě vyhlášky č. 364/2005 Sb., o dokumentaci škol a školských zařízení.¹⁰ Školy jsou dle této vyhlášky mj. povinny předávat údaje ze své dokumentace a ze školních matrik, a to v termínech, způsobem a v rozsahu uvedeném vyhláškou. MŠMT tak má k dispozici podrobné údaje týkající se dětí v MŠ (počet, pohlaví, věkové složení, délka docházky, vyučovací jazyk, druh znevýhodnění, podpůrná opatření, státní občanství, trvalý pobyt aj.), zaměstnanců i financí. Statistiky jsou vydávány každoročně, a to podle stavu k 30. září daného školního roku.

Publikované statistiky a materiály jsou dostupné zde:

- **Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele:** <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>
Data jsou uveřejněna v **interaktivním formuláři**, v němž se po zadání vybraného školního roku, kapitoly a tabulky příslušná tabulka na webových stránkách zobrazí. Pro další práci s ní je třeba tabulku zkopírovat a vložit do dokumentu umožňujícího úpravy. **Veškeré zde publikované statistiky obsahují pouze absolutní počty osob** (tj. dětí, příp. učitelů) v různém třídění za vybraný školní rok, nejsou zde tedy uveřejněny žádné relativní ukazatele ani časové řady. V kapitole B Předškolní vzdělávání jsou obsažena data za mateřské školy, přípravné třídy ZŠ, přípravný stupeň ZŠ speciální a MŠ při zdravotnickém zařízení, vždy v třídění dle území (resp. kraje) a zřizovatele. Nejstarší dostupná data jsou za školní rok 2005/2006.

Nedostatkem těchto datových výstupů je absence metodologie, vysvětlení použitých pojmů a zkratk (např. tabulka č. B1.17.1 – Mateřské školy – děti se SVP, nadané a děti s přiznaným PO s kódem NFN, z toho dívky – podle území). Přínosné by bylo obnovení analytických výstupů z těchto dat, po vzoru dříve publikovaných studií prostřednictvím Ústavu pro informace ve vzdělávání (ÚIV), jehož činnost byla k roku 2010 ukončena (viz <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/skolstvi-v-regionech-do-roku-2010>). Dílčí analýzy v oblasti předškolního vzdělávání jsou obsaženy v ročních publikacích Českého statistického úřadu: Školy a školská zařízení – školní rok 2022/2023 (viz <https://www.czso.cz/csu/czso/skoly-a-skolska-zarizeni-hqtm9ep237>).

- **Statistická ročenka školství – vývojová ročenka:** <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticka-rocenka-skolstvi-vyvojova-rocenka>
Ročenka každoročně podává základní přehled o školství **v časové řadě za několik posledních let** a obsahuje údaje z oblasti výkonové, ekonomické a z oblasti zaměstnanosti a mezd. Jedná se o soubor tabulek ve formátu excel, které jsou ke stažení dle jednotlivých kapitol. Tabulky **kromě absolutních počtů obsahují i vybrané relativní ukazatele**, jako jsou například podíly dětí dle věku (na celkovém počtu dětí v MŠ, na celkovém počtu dětí v populačním ročníku, na populaci 3- až 5letých dětí), podíly zdravotně postižených či znevýhodněných dětí na celkovém počtu dětí

---

¹⁰ <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/o-skolske-statistice-1>

v MŠ, poměrové ukazatele (průměrný počet dětí na školu, třídu, učitele apod.) či další ukazatele, jako je počet mateřských škol podle počtu dětí v MŠ a struktura učitelů podle nejvyššího dosaženého vzdělání a věku. Tabulky obsahují také základní informaci o průměrné měsíční mzdě zaměstnanců. Podrobněji na téma zaměstnanci a mzdové prostředky vydává MŠMT každoročně i samostatné publikace, a to jednak tabulkové výstupy v rámci statistické ročenky školství, tak také statisticko-analytické zprávy (viz následující odrážka). Základní údaje o mateřských školách (počty škol, tříd a dětí dle zřizovatele) v dlouhodobé časové řadě jsou k dispozici v samostatném výstupu: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticke-udaje-o-regionalnim-skolstvi-v-casove-rade>.

- **Statistická ročenka školství – zaměstnanci a mzdové prostředky:**

<https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statistickeročenky-skolstvi-zamestnanci-a-mzdove-prostredky>

Publikace obsahuje podrobné údaje o pracovnících a mzdových prostředcích v příslušném kalendářním roce za školy a školská zařízení zřizované MŠMT, obcemi, kraji, soukromníky a církví. V tabulkách jsou uvedeny jak souhrnné údaje, tak údaje v členění podle druhů škol a školských zařízení, zřizovatelů a krajů. Obsahuje mimo jiné například členění průměrného platu podle jednotlivých složek či pracovní pozice.

Statisticko-analytické zprávy Zaměstnanci a mzdové prostředky ve školství jsou k dispozici zde: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/zamestnanci-a-mzdove-prostredky-ve-skolstvi>.

2.1.2 Data České školní inspekce

Hodnocení vzdělávání ve školách (zapsaných ve školském rejstříku) provádí Česká školní inspekce, která kromě inspekčních zpráv vydává také tematické zprávy a analýzy dat získaných na základě vlastních zjištění i dalších aktivit. Zabývá se mimo jiné například prostorovými, materiálními a bezpečnostními podmínkami vzdělávání i kvalitou vzdělávání. Kromě **inspekčních zpráv vydává každoročně výroční zprávy** obsahující podrobné informace k předškolnímu vzdělávání včetně statistických výstupů, dále nepravidelné tematické zprávy a další publikace a výstupy.¹¹

Česká školní inspekce každoročně **hodnotí podmínky, průběh a výsledky vzdělávání ve školách na základě kritérií hodnocení**,¹² která jsou projednávána a schvalována ministrem školství, mládeže a tělovýchovy a uveřejňována před začátkem každého školního roku (tj. na konci školního roku na školní rok nadcházející). Kritéria jsou formulována pro potřeby vnějšího hodnocení instituce a vytvářejí logický rámec, který umožňuje hodnocení na úrovni školy, vzdělávacího programu

---

¹¹ <https://www.csicr.cz/cz/Dokumenty>

¹² <https://www.csicr.cz/cz/cz/DOKUMENTY/Kriteria-hodnoceni> ČŠI doporučuje praktické využití tohoto veřejného dokumentu i pro potřeby vnitřního hodnocení v jednotlivých mateřských školách i pro externí hodnocení školy jejím zřizovatelem.

2. Služby péče o děti předškolního věku

---

a vedení pedagogického procesu. Tento rámec umožňuje sledovat dosahování cílů vzdělávání podle školních či akreditovaných vzdělávacích programů a vyhodnotit pokrok škol v čase. Agregované údaje jsou podkladem pro hodnocení efektivity vzdělávací soustavy a jejích částí.

Data České školní inspekce **doplňují a rozšiřují informace z oficiálních statistik MŠMT**, ovšem obvykle se jedná o údaje získané na základě inspekční činnosti **ve vybraných školách**. Například informace publikované ve Výroční zprávě z roku 2022/2023 k předškolnímu vzdělávání vyplývají z inspekční činnosti v 997 mateřských školách z celkového počtu 5 374 mateřských škol na území celé ČR (ČŠI, 2023). V 952 z nich byla realizována komplexní inspekční činnost s využitím nástroje pro hodnocení škol, tzv. Kritéria hodnocení podmínek průběhu a výsledků vzdělávání ve školách a školských zařízeních v modifikaci pro předškolní vzdělávání. Výstupy z této činnosti zahrnují následující tematické okruhy:

- kontrola bezpečnosti a ochrany zdraví;
- hodnocení prostorových a materiálních podmínek, potřeba investic do této oblasti;
- spokojenost zákonných zástupců s podmínkami vzdělávání, podněty z jejich strany;
- finanční podmínky v předškolním vzdělávání – finanční prostředky poskytované státem, úplata za předškolní vzdělávání a další (jednorázové) úhrady související s poskytovaným vzděláváním a školskými službami ze strany rodin, další finance získávané z výzev a projektů;
- personální podmínky v předškolním vzdělávání – odborná kvalifikace a dosažené vzdělání, profesní rozvoj a další vzdělávání, věkové složení, délka pedagogické praxe, podpora začínajícím pedagogům, řízení škol;
- dostupnost specialistů (asistent pedagoga, školní asistent, školní psycholog, školní speciální pedagog aj.);
- průměrný počet zapsaných a průměrný počet přítomných dětí ve třídě;
- průběh předškolního vzdělávání – kvalita vzdělávacího procesu, organizace vzdělávání, metody a formy výuky, vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, prevence rizikového chování dětí;
- výsledky předškolního vzdělávání – uplatňované metody a formy práce, příčiny odkladu školní docházky;
- změny v porovnání s posledním inspekčním hodnocením.

2.1.3 Zhodnocení dat o mateřských školách

Předškolní vzdělávání realizované prostřednictvím mateřských škol zapsaných ve školském rejstříku je z pohledu dat a statistických výstupů **pravidelně, kvalitně a detailně monitorováno**.

Počty nepřijatých dětí do mateřských škol

Problémem předškolního vzdělávání v mateřských školách je ovšem jejich častá nedostupnost, resp. naplněné kapacity a potažmo **nutnost některé žádosti o přijetí odmítnat**. Statistiky MŠMT každoročně evidují počty žádostí o přijetí do mateřských škol, jimž nebylo vyhověno. Ve školním roce 2022/2023 bylo takových žádostí 49 465 (meziroční nárůst byl 3 367 žádostí, tj. 7,3 %). **Nejedná se ovšem o počet nepřijatých dětí**, neboť zákonní zástupci dětí mohou podat neomezený počet přihlášek do MŠ, ale o počet podaných žádostí o přijetí. 58 % z těchto žádostí se týkalo dětí ze spádového obvodu, z toho 39 % dětí tříletých a starších (resp. které dovrší tří let před začátkem školního roku), tj. takových, které mají na umístění do mateřské školy právní nárok. Skutečný počet dětí, které do mateřských škol nemohly z kapacitních důvodů nastoupit, však **není znám, a tudíž ho nelze evidovat**. Vzhledem k optimalizaci kapacit mateřských škol a snížení počtu dětí, které nemohly do mateřské školy z kapacitních důvodů nastoupit, by bylo potřebné mít tyto údaje k dispozici. Řešením by mohla být digitalizace přijímacího řízení, obdobně jak je plánováno v připravované novele školského zákona v případě středních škol. Dosud platný systém, kdy uchazeči v přijímacím řízení do prvních ročníků středního vzdělávání podávají přihlášky většinou v listinné podobě (příp. prostřednictvím datové schránky nebo e-mailem s elektronickým podpisem) a po přijetí ke střednímu vzdělávání musejí svůj úmysl se vzdělávat potvrdit odevzdáním zápisového lístku do 10 pracovních dnů od rozhodnutí o přijetí, je považován za zastaralý, zdoluhavý a způsobující dlouhé období nejistoty pro nepřijaté uchazeče. Nejlepší uchazeči totiž bývají přijati na všechny zvolené školy, čímž (do doby odevzdání zápisového lístku) „blokují“ místa dalším úspěšným uchazečům, kteří jsou přijímáni až po náhradním termínu a na odvolání. Dle novely by mělo být zrušeno podávání zápisových lístků a uchazeči by měli být přijímáni automaticky (přiřazování systémem) na základě výsledků přijímacího řízení podle toho, v jakém preferenčním pořadí označili školy na podané přihlášce na střední školy. Dojde tak k zpřehlednění a zrychlení systému přijímacího řízení a eliminování období nejistoty uchazečů i škol, neboť dosud nebylo delší dobu zřejmé, zda uchazeči byli přijati, či přijati budou a zda na školu nastoupí, či nikoliv.¹³

Zde je patrná paralela se systémem přijímání dětí do mateřských škol, který je však možné považovat za ještě více nedokonalý, nepřehledný a zdoluhavý. Ve školském zákoně totiž zcela chybí jakákoli povinnost či lhůta pro oznámení skutečnosti, že přijaté dítě do mateřské školy nenastoupí. Neexistuje žádný limit počtu současně podávaných přihlášek ani povinnost stanovit prioritu škol v případě podání přihlášek do více mateřských škol současně. V praxi se tak zcela běžně stává, že rodiče podávají více přihlášek najednou, mnohé děti tak jsou přijaty současně do více škol, ovšem je ponecháno zcela na svobodné vůli rodičů, kdy a zda vůbec oznámí mateřským školám, že jejich dítě k předškolnímu vzdělávání nenastoupí. Rodiče nepřijatých dětí tak bývají po značně dlouhou dobu ponecháni v nejistotě, zda se místo v mateřské škole pro jejich dítě uvolní. Prakticky jediná možnost ukotvená v zákoně, jak místo pro nepřijaté děti uvolnit, je obsažená v § 35 školského zákona. Stanoví

¹³ Důvodová zpráva k připravovanému návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb. (školský zákon) viz <https://www.edu.cz/druhe-jednani-konventu-probehne-8-zari-2023/>

2. Služby péče o děti předškolního věku

---

se v něm, že pokud dítě do mateřské školy nenastoupí a rodina škole svůj záměr neoznámí, má ředitel mateřské školy po předchozím upozornění písemně oznámeném zákonnému zástupci dítěte možnost rozhodnout o ukončení předškolního vzdělávání, jestliže se dítě bez omluvy zákonného zástupce nepřetržitě neúčastní předškolního vzdělávání po dobu delší než dva týdny. Reálně se tedy může stát, že skutečný stav naplněnosti kapacit se škola a potažmo rodiče nepřijatých dětí dozví až v průběhu září, tedy zhruba čtyři měsíce po ukončení zápisu k předškolnímu vzdělávání. Není zde ani ukotvená forma komunikace mezi řediteli jednotlivých škol, vyjma povinnosti vztahující se k dětem, jež mají povinnost předškolního vzdělávání a nastoupily do jiné než spádové mateřské školy.¹⁴

Z uvedeného je zřejmé, že **kromě negativních dopadů na rodiny nepřijatých dětí, resp. vyčkávajících na uvolnění místa, je na základě stávající praxe nemožné zjistit skutečné počty nepřijatých dětí.** Nicméně pokud by došlo ke změně legislativy, do níž by byla ukotvena povinnost oznámit v určené lhůtě všem mateřským školám, do nichž byla podána přihláška k přijetí, svůj záměr nastoupit či nenastoupit, výrazně by to usnadnilo situaci jak rodinám nepřijatých dětí, tak i ředitelům mateřských škol. A pokud by po vzoru novely vztahující se k přijímacím zkouškám na střední školy byla zavedena digitalizace přijímacího řízení, případně i prioritizace škol, systém by se zpřehlednil a bylo by možné evidovat i skutečné počty nepřijatých dětí do mateřských škol, namísto dosud zjišťovaného počtu zamítnutých žádostí o přijetí.

Úplata za docházku do mateřských škol

Informace o výši průměrné úplaty za předškolní vzdělávání v ČR odděleně za školy zřizované obcí, krajem a MŠMT a za školy soukromé v krajském členění jsou k dispozici pouze od České školní inspekce, na základě zjištění z inspekční činnosti v navštívených školách. Například ve školním roce 2021/2022 činila průměrná výše úplaty ve veřejných mateřských školách (navštívených ČŠI) 387 Kč, oproti tomu ve školách privátních 6 259 Kč (v obou případech se značnou mezikrajskou diferenciací; ČŠI, 2022).¹⁵ Celorepubliková data ve statistikách MŠMT k dispozici nejsou. Jedná se přitom o informaci, která má značnou vypovídací hodnotu a v relaci k jiným formám péče o děti předškolního věku by mohla mimo jiné přispět k pochopení preferencí rodičů při volbě typu péče.

---

¹⁴ Je-li dítě přijato do jiné než spádové mateřské školy, oznámí ředitel této školy tuto skutečnost bez zbytečného odkladu řediteli spádové mateřské školy (§ 34a, odst. 2 školského zákona).

¹⁵ Ve výroční zprávě z roku 2022/2023 je uvedena průměrná výše úplaty celkem, bez rozlišení zřizovatele, a to 1 147 Kč (ČŠI, 2023).

Doporučení sledovat i následující indikátory za mateřské školy (k 30. září):

- počet dětí zapsaných podle docházky (každý den celodenní, půldenní, jen některé dny apod.);
- počet sdílených míst;
- počet odmítnutých žádostí / nepřijatých dětí / volná místa;
- počet dětí ve třídě/skupině;
- počet dětí na jednu pečující osobu (v dopoledních, odpoledních hodinách);
- počet dětí zapsaných až v 5 letech a typ dosavadní služby péče a vzdělávání;
- počet zapsaných dětí se specifickými potřebami (s ohledem na zdravotní postižení, uprchlický původ, sociálně vyloučené lokality, další speciální potřeby);
- výše celodenního stravného;
- výše celodenního školného (případně s ohledem na rozsah docházky);
- doplnit k tabulkám publikovaným na webových stránkách MŠMT definice a metodologii sledovaných indikátorů.

2.2 Dětské skupiny

Dětské skupiny jsou od roku 2014 jednou z důležitých služeb kolektivní péče o děti předškolního věku v ČR. Řídí se zákonem č. 247/2014 Sb.,¹⁶ o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů (zákon o dětské skupině), ve znění novely č. 329/2021 Sb.,¹⁷ účinné od 1. 10. 2021. Jedná se o **nevýdělečnou činnost** spočívající v **pravidelné péči o děti od 6 měsíců věku do zahájení povinné školní docházky v rozsahu nejméně 6 hodin denně**, která je **poskytována mimo domácnost dětí ve skupině dětí** a která je zaměřena na zajištění potřeb dětí, jejich výchovu a rozvoj schopností, kulturních, hygienických a sociálních návyků. Počet dětí v každé dětské skupině závisí na kapacitě zapsané v evidenci poskytovatelů. Maximálně se může jednat o 24 dětí, nejčastější je skupina s kapacitou 12 dětí. O děti mladší než 1 rok je možné pečovat jen ve skupině maximálně 4 dětí mladších 4 let. Dle velikosti skupiny je pak určen i počet pečujících osob.

Zákon o dětské skupině přesně vymezuje podmínky poskytování služby i podmínky nároku na příspěvek ze státního rozpočtu na provoz skupiny, požadavky na odbornou i zdravotní způsobilost pečujících osob, požadavky na jejich další vzdělávání, standardy kvality péče, plán

---

¹⁶ https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=247/2014&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

¹⁷ https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zakon_DS_novy.pdf

2. Služby péče o děti předškolního věku

---

výchovy a péče, požadavky na počet dětí a nejnižší počet pečujících osob v dětské skupině či povinnost vést evidenci dětí.

Poskytovat tuto službu je možné **jen na základě oprávnění k poskytování služby** péče o dítě v dětské skupině dle zákona o dětské skupině. Poskytovatelem může být zaměstnavatel¹⁸ rodiče, obec či kraj a jimi založená nebo zřízená organizace, nestátní nezisková organizace, vysoká škola, církev, veřejná výzkumná instituce nebo také pečující osoba poskytující službu péče o dítě v dětské skupině o kapacitě nejvýše 4 dětí.

Podrobné informace o dětských skupinách jsou k dispozici na webových stránkách MPSV:

<http://www.dsmpsv.cz/>

<https://www.mpsv.cz/detske-skupiny>

Poskytovatel musí být zapsán v **evidenci, která je v kompetenci Ministerstva práce a sociálních věcí**: <https://evidence.mpsv.cz/eEDS/index.php>

Z této evidence je možné získat **pouze celkové počty poskytovatelů služby, počty dětských skupin a jejich celkovou kapacitu v členění dle krajů (a dále okresů) ČR**. Po zadání názvu konkrétní dětské skupiny, IČO nebo názvu poskytovatele lze vyhledat informace o dané dětské skupině. Kromě kapacity dětské skupiny, počtu dětských skupin daného poskytovatele a jejich souhrnné kapacity lze zjistit navíc jen informace o místě poskytování služby, adresu sídla poskytovatele, jméno statutárního zástupce a odpovědné osoby a datum vzniku oprávnění.

K začátku prosince 2023 bylo evidováno 1 019 poskytovatelů provozujících 1 638 dětských skupin s celkovou kapacitou 22 026 míst.

Další informace o dětských skupinách je možné získat **jen prostřednictvím dotazníkových šetření a cílených tematických výzkumů**. Tyto výzkumy jsou však založeny na dobrovolné účasti poskytovatelů. Ta není nikdy absolutní a výsledky tak vypovídají pouze o těch, kteří se do šetření zapojili. Nejaktuálnější a nejkomplexnější výzkum provedl RILSA za finanční podpory UNICEF pro potřeby MPSV v roce 2023, jehož výsledky jsou k dispozici ve studii Dětské skupiny a rodinná centra – jejich fungování a přístup dětí se specifickými potřebami k těmto službám: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_531.pdf (Palonciová & Höhne, 2023).

Výzkum ukázal, že dětské skupiny svým počtem, kapacitou i deklarovanou vysokou poptávkou po jejich službách ze strany rodičů tvoří významný pilíř systému nerodinné péče o děti, zejména ve věku mladším tří let. **Většina dětí dochází do dětských skupin mezi druhými a třetími**

---

¹⁸ V aktuálních odborných diskusích se objevuje záměr umožnit, aby poskytovatel, který poskytuje službu péče o dítě v dětské skupině rodiči, jehož je zaměstnavatelem, mohl poskytovat službu též zaměstnanci, který není rodičem dítěte navštěvujícího dětskou skupinu. Tímto zaměstnancem je myšlen prarodič dítěte nebo manžel či partner rodiče nebo druh. V případě manžela či partnera rodiče nebo druha je požadována podmínka společné domácnosti.

narozeninami, ale jsou v nich zapsané i děti starší. Dětské skupiny tak představují alternativu k mateřským školám v případě preferencí rodičů či nedostatku míst v MŠ, a nejsou tedy jen tzv. přechodnou stanicí před nástupem do mateřské školy. Poskytovateli služeb jsou zejména neziskové organizace (spolky). **Naprostá většina poskytovatelů musela některé žádosti o umístění dětí do dětské skupiny odmítnout,** především z důvodu nedostatečných kapacit, případně specifických potřeb dítěte, na které nebylo zařízení připravené. Do žádné z dětských skupin nebyly v době realizace výzkumu zapsány děti mladší jednoho roku. Provozní doba většiny dětských skupin byla osm či více hodin denně. Průměrná kapacita dětských skupin účastnících se výzkumu byla 14 dětí, nejpočetnější přitom byly skupiny s kapacitou od 7 do 12 dětí. **Častou praxí je sdílení jednoho místa více dětmi.** Zhruba desetinu ze všech zapsaných dětí představovaly děti se specifickými potřebami. Největším problémem je pro dětské skupiny finanční zajištění, které ztěžuje naplnění požadavků kvalifikace pečujících osob a omezuje přijímání dětí se specifickými potřebami. Průměrné školné činilo pro děti z mladší věkové skupiny (do tří let) 2 940 Kč, pro starší děti 3 600 Kč (Palonciová & Höhne, 2023).

2.2.1 Zhodnocení dat o dětských skupinách

Dostupné **statistické informace** o dětských skupinách jsou **zcela nedostatečné.** Kromě celkových počtů poskytovatelů této péče a počtů dětských skupin a jejich kapacity průběžně dostupných z evidence MPSV v třídění dle krajů nejsou k dispozici žádná jiná statistická data. MPSV v souvislosti s financováním těchto služeb ze státního rozpočtu od 1. ledna 2022 eviduje, nikoli však statisticky vyhodnocuje počty dětí, na které je čerpán příspěvek na provoz, z čehož by šel nepřímo odvodit věk dětí v dětských skupinách.

V současnosti tak není vůbec známo (vyjma informací z výzkumného šetření), například jaký je reálný počet dětí zapsaných v dětských skupinách, jaká je věková struktura dětí navštěvujících dětské skupiny, jaké jsou počty dětí se speciálními vzdělávacími potřebami či se zdravotním postižením či jaké jsou počty pečujících osob, tj. analogicky s dostupnými statistikami za mateřské školy v třídění dle území a zřizovatele. Kromě toho by bylo vhodné znát také informace o školném v dětských skupinách dle věku dětí, jaké jsou počty nepřijatých dětí, frekvenci docházky (každodenní, polodenní, sdílení míst apod.), popřípadě hodnocení kvality a podmínek nabízených služeb, jak je tomu v případě mateřských škol prostřednictvím inspekční činnosti České školní inspekce.

Na tyto otázky by měl odpovědět projekt **Vytvoření komplexního monitorovacího a evaluačního rámce pro předškolní vzdělávání a péči v České republice, financovaný Evropskou unií prostřednictvím Nástroje pro technickou podporu a realizovaný UNICEF ve spolupráci s Evropskou komisí. V projektu je zapojeno Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.** Hlavním cílem projektu je podpořit Českou republiku **při zvyšování kvality a rovného přístupu** ke vzdělávání a péči v raném dětství, zejména ke službám pro děti ve věku **od 0 do 3 let,** a to vytvořením **zastřešujícího systému monitorování a evaluace** a poskytnutím

technické podpory obcím při rozšiřování přístupu ke službám předškolního vzdělávání a péče a zvyšování jejich kvality, včetně služeb pro nejzranitelnější děti. Jednou z aktivit je **zmapování nabídky a poptávky** po formálních a neformálních službách předškolního vzdělávání a péče a navržení **Komplexního integrovaného rámce** pro monitorování a evaluaci předškolního vzdělávání a péče (o děti ve věku 0 až 6 let).

V oblasti poskytování služby péče o děti v dětské skupině je třeba komplexně sledovat následující indikátory za jednotlivé dětské skupiny (minimálně na úrovni krajů, k 30. září):

- region (kraj, okres, obec);
- datum zapsání dětské skupiny do evidence MPSV;
- typ poskytovatele (dle zákona č. 247/2014 Sb.);
- počet dětských skupin daného poskytovatele;
- kapacita dětské skupiny;
- počet a věk nově zapsaných dětí (po jednotkách věku);
- počet a věk zapsaných dětí celkem (po jednotkách věku);
- počet zapsaných dětí se specifickými potřebami (se zdravotním postižením, uprchlický původ, ze sociálně vyloučených lokalit, další speciální potřeby);
- počet sdílených míst;
- počet odmítnutých žádostí / volná místa;
- počet dětí na jednu pečující osobu (v dopoledních, odpoledních hodinách);
- počet pečujících osob dle kvalifikace podle zákona č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů;
- počet/úvazky dalších pracovníků zabezpečujících chod dětské skupiny (administrativně technické činnosti, osoby pomáhající s přímou péčí o děti / asistenti / další personál);
- počet dětí, na které je čerpán příspěvek na provoz dle členění podle věku na základě zákona č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů;
- výše úhrady rodičů dle členění podle věku na základě zákona č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, případně rozsahu docházky;
- způsob zajištění stravy (poskytovatelem přímo, dovoz, rodiči, kombinace);
- výše celodenního stravného;
- plán péče a výchovy;
- výsledky kontroly dodržování standardů kvality, případně náprava připomínek.

2.3 Nerodinná péče poskytována na základě živnostenského zákona nebo obecně platných právních předpisů

Kromě výše popsané kolektivní péče o děti poskytované mateřskými školami a dětskými skupinami existují také další služby péče o děti předškolního věku, a to provozované dle živnostenského zákona nebo obecných právních předpisů. Tyto služby mohou být poskytovány buď komerčně, nebo neziskově, avšak zpravidla bez finanční podpory státu. To je jedním z důvodů **absence jejich centrální evidence a tedy nedostupnosti kvantitativních dat o těchto službách**. Jedná se jak o služby kolektivní, tak i individuální nerodinné péče.

2.3.1 Péče poskytovaná na základě živnostenského zákona

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů (živnostenský zákon)¹⁹ definuje v souvislosti s péčí o děti předškolního věku tři oblasti – **živnost vázanou „Péče o dítě do tří let věku v denním režimu“ a živnost volnou „Výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona“**, jejímž jedním z oborů činnosti je „Mimoškolní výchova a činnost, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti“ a dalším je „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“.

Péče o dítě do tří let věku v denním režimu

Obsahovou náplní této živnosti je dle nařízení vlády č. 278/2008 Sb., o obsahových náplních jednotlivých živností, ve znění pozdějších předpisů (příloha č. 2):²⁰ „Výchovná péče o svěřené děti do tří let věku v denním nebo v celotýdenním režimu zaměřená na rozvoj rozumových a řečových schopností, pohybových, pracovních, hudebních, výtvarných schopností a kulturně hygienických návyků přiměřených věku dítěte. Zajišťování bezpečnosti a zdraví dětí, jejich pobytu na čerstvém vzduchu, stravování, spánku v odpovídajícím hygienickém prostředí a osobní hygieny dětí, včetně poskytování první pomoci.“

Tato živnost patří mezi živnosti ohlašovací a pro její provozování je dle živnostenského zákona **vyžadována odborná způsobilost**. Konkrétně, dle přílohy č. 2 tohoto zákona, je jednou z požadovaných odborných způsobilostí (vedle způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání, povolání sociálního pracovníka nebo povolání učitele mateřské školy) **profesní kvalifikace pro činnost chůvy pro děti do zahájení povinné školní docházky** podle zvláštního právního předpisu, jímž je zákon

---

¹⁹ <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/pravni-predpisy/zivnostensky-zakon--166698/>

²⁰ <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/pravni-predpisy/narizeni-vlady-c--278-2008-sb---82761/>

2. Služby péče o děti předškolního věku

č. 179/2006 Sb. (o uznávání výsledků dalšího vzdělávání), ve znění pozdějších předpisů.²¹ Seznam uznávaných kvalifikací zveřejňuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v Národní soustavě kvalifikací – <https://www.narodnikvalifikace.cz>.²² Péči o děti předškolního věku odpovídají v této soustavě tři profesní kvalifikace spadající pod dvě oblasti povolání. Autorizujícím orgánem všech tří profesních kvalifikací je Ministerstvo práce a sociálních věcí.

1. Povolání **Pečující osoba o dítě v dětské skupině** – <https://nsp.cz/jednotka-prace/chuva-pro-deti-do-zahajeni>

Pečující osoba v dětské skupině pečuje a zajišťuje vhodné aktivity pro děti od šesti měsíců věku do zahájení povinné školní docházky, uspokojuje jejich základní potřeby, dává jim prostor pro jejich aktivní projev, podporuje jejich seberealizaci, buduje v nich standardní návyky zodpovědnosti, hygieny, oblékání, stolování a dbá na dodržování bezpečnosti v prostorách poskytovatele služeb.

Pod toto povolání spadají profesní kvalifikace:

- **Chůva pro děti do zahájení povinné školní docházky** https://narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-550-Chuva_pro_deti_do_zahajeni_povinne_skolni_dochazky
- **Chůva pro děti v dětské skupině** https://narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-2054-Chuva_pro_deti_v_detske_skupine

2. Povolání **Chůva dětí** <https://nsp.cz/jednotka-prace/pecovatelka-deti>

Chůva dlouhodobě nebo krátkodobě hlídá a zajišťuje vhodné aktivity pro děti různých věkových kategorií v domácnosti klienta, v hotelích, ve veřejných dětských koutcích a jiných prostorách.

Pod toto povolání spadá profesní kvalifikace:

- **Chůva pro dětské koutky** https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-549-Chuva_pro_detske_koutky

Ministerstvo průmyslu a obchodu eviduje a uveřejňuje statistický přehled počtu platných živnostenských oprávnění rozčleněných dle oborů v jednotlivých krajích. Statistiky vždy obsahují aktuální stav k poslednímu dni uvedeného čtvrtletí. Za živnost *Péče o dítě do tří let věku v denním režimu* tak zjistíme **pouze aktuální počet platných živnostenských oprávnění** dle krajů, popřípadě

---

²¹ <https://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-o-overovani-a-uznavani-vysledku-dalsiho-vzdelavani>

²² Jedná se o veřejně přístupný registr všech úplných profesních kvalifikací a profesních kvalifikací potvrzovaných, rozlišovaných a uznávaných na území České republiky.

vývoj tohoto počtu v čase, jinak nejsou k dispozici žádné jiné statistické informace. Z přehledu tak kupříkladu zjistíme, že ve třetím čtvrtletí roku 2023 bylo u této živnosti 2 952 platných živnostenských oprávnění a že od roku 2016 (nejstarší veřejně přístupný údaj) tento počet takřka každoročně narůstal (z celkového pohledu se navýšil o 865 oprávnění). Více viz <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/statisticke-udaje-o-podnikatelich/pocty-zivnosti-dle-oboru-v-jednotlivych-krajich--222296/>

Podle konkrétního IČO subjektu lze dále vyhledat v Živnostenském rejstříku údaje k danému živnostenskému oprávnění: konkrétně lze zjistit název subjektu, adresu sídla subjektu a adresu provozovny subjektu, datum vzniku oprávnění, dobu platnosti oprávnění, statutární orgán a odpovědné zástupce a další živnostenská oprávnění, která daný subjekt provozuje.

Výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona

Živnost volná je dle živnostenského zákona živnost opravňující k výkonu činností, pro jejichž provozování tento zákon nevyžaduje **prokazování žádné odborné ani jiné způsobilosti**. K získání živnostenského oprávnění pro živnost volnou musí být splněny **pouze všeobecné podmínky, kterými je plná svéprávnost a bezúhonnost**. Jedná se rovněž o živnost ohlašovací, která může být provozována na základě pouhého ohlášení libovolnému živnostenskému úřadu. Živnost volná existuje jen jediná, a to Výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách č. 1 až 3 živnostenského zákona. Tato živnost pak ale obsahuje 82 oborů činností,²³ z nichž podnikatel zvolí ty obory, které pro své podnikání potřebuje.

Obsahovou náplní **oboru č. 72 „Mimoškolní výchova a činnost, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti“** je dle nařízení vlády č. 278/2008 Sb. (příloha č. 4) mimo jiné: „Výchova dětí nad tři roky věku v předškolních zařízeních, výuka v soukromých školách a zařízeních sloužících odbornému vzdělávání, pokud tato nejsou zařazena do rejstříku škol a školských zařízení. Jiná mimoškolní výchova a vzdělávání (...)“. Obsahem činnosti naopak není „výchova a vzdělávání ve školách, předškolních a školských zařízeních zařazených do rejstříku škol a školských zařízení, (...) dále dohled na děti v rodinách (...)“. Obor této činnosti je nicméně podstatně širší a zahrnuje i **mnoho dalších činností** spojených s pravidelnými i jednorázovými volnočasovými a vzdělávacími aktivitami, **které již s péčí o děti předškolního věku nijak nesouvisejí**. Tuto činnost lze považovat spíše za kolektivní typ péče.

Obsahovou náplní **oboru č. 79 „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“** je mimo jiné: Poskytování služeb pro rodinu a domácnost, (...) individuální péče o osoby, zejména děti nad tři roky věku v rodinách, příležitostné krátkodobé hlídání dětí (včetně dětí do tří let věku) (...)“. Obsahem

---

²³ https://www.mpo.cz/assets/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/pravni-predpisy/2020/1/NV_278_08_o_obsah_naplneh_143_19_k_1_7_2019_WEB.pdf

2. Služby péče o děti předškolního věku

činnosti není péče o děti do tří let věku v denním režimu. Tuto činnost lze považovat za individuální typ péče.

Ve statistice Ministerstva průmyslu a obchodu je uveden pouze celkový počet platných živnostenských oprávnění živnosti volné Výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona dle krajů, který však není nijak podrobněji rozčleněn, a to ani podle oborů. **Statistické informace o těchto oborech činnost tedy zcela chybí.**

2.3.2 Péče poskytovaná na základě obecně platných právních předpisů

Pro ostatní služby péče o děti, tzn. jiné služby než registrované mateřské školy, dětské skupiny a služby péče o děti provozované na základě živnostenského zákona, platí pouze **obecně platné právní předpisy** bez konkrétního právního podkladu, který by se přímo vztahoval k oblasti péče o děti. Nepodléhají tedy žádné legislativě, která by vymezovala požadavky na kvalifikaci pečující osoby či kvalitu poskytované péče (např. ani na věk dětí, počty dětí na pečovatele atd.). Podléhají pouze normám týkajícím se stavebně-technických podmínek prostor, v nichž je služba poskytována, obecné hygieny provozu a požární ochrany a také pravidel stravování. Tato zařízení **nejsou nijak evidována a nejsou tedy o nich k dispozici žádná dostupná data** (Höhne et al., 2021).

2.3.3 Zhodnocení dat o ostatní nerodinné péči poskytované na základě živnostenského zákona nebo obecně platných právních předpisů

Statistické informace o nerodinné péči o děti předškolního věku, poskytované na základě živnostenského zákona nebo obecně platných právních předpisů, **jsou naprosto nedostačující, resp. zcela chybí.**

Jediným subjektem, který zveřejňuje evidenci platných živnostenských oprávnění rozčleněných dle oborů, avšak pouze jejich celkové počty dle krajů, je Ministerstvo průmyslu a obchodu. Podnikatelé, kteří chtějí provozovat živnost dle živnostenského zákona, musejí zažádat o živnostenské oprávnění u živnostenského úřadu a jsou následně vedeni v živnostenském rejstříku,²⁴ jehož správcem je Ministerstvo průmyslu a obchodu a provozovateli obecní živnostenské úřady. Do živnostenského rejstříku jsou zaznamenávány údaje o podnikatelích (fyzických i právnických osobách) stanovené živnostenským zákonem. Těmito údaji jsou například jméno, příjmení, identifikační číslo osoby, sídlo, adresa bydliště, předmět podnikání, adresa provozovny, doba platnosti živnostenského oprávnění a další. Všechny údaje vedené v živnostenském rejstříku jsou veřejné, vyjma některých specifických informací. Z uvedeného je zřejmé, že **podnikatelé do živnostenského rejstříku nenahlašují žádné**

---

²⁴ <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/zivnostensky-rejstrik/zivnostensky-rejstrik--227173/>

podrobnější informace o poskytované službě, tedy kupříkladu kapacitu, počet zapsaných dětí, věkové složení atd., jako je tomu u mateřských škol, nebo alespoň (avšak velmi omezeně) u dětských skupin. Vzhledem k ohlašovací povinnosti a evidenci v živnostenském rejstříku by přitom bylo možné tato data po podnikatelských subjektech požadovat a centrálně je registrovat. Takový registr, obsahující alespoň základní informace o nabízených službách, a to podle typu služby, poskytovatele či kapacity služeb, by umožnil lepší orientaci rodičů v systému i lepší plánování těchto služeb zejména na místní úrovni. Parametry, jež jsou navrženy v případě dětských skupin, by bylo záhodno sledovat i v ostatních typech nerodinné péče, včetně péčových živností a organizací založených na obecně platných právních předpisech.

2.3.4 Rodinná, mateřská a komunitní centra

Rodinná, mateřská a komunitní centra patří mezi **významné služby tzv. primární prevence**, tj. služby, které mají předcházet ohrožení rodiny z různých důvodů. Tato centra fungují zpravidla na základě obecně platných právních předpisů. Jejich vznik se datuje k počátku 90. let minulého století. Na začátku tohoto století byla ustanovena zaštiťující organizace, která v současné době, pod názvem Síť pro rodinu,²⁵ sdružuje přes 250 center. Dalším významným sdružením s celostátní působností je Unie center pro rodinu a komunitu s dalšími více než 40 členy.²⁶ Některá centra nejsou členy žádné zastřešující organizace, celkový počet mateřských a rodinných center je tak podstatně vyšší. Právně mají nejčastěji formu zapsaného spolku, který je nástupcem dřívějšího občanského sdružení a od roku 2014 jej upravuje občanský zákoník č. 89/2012 Sb. (§ 214–302).

Aktivity a služby těchto center jsou různého charakteru, nejčastěji se jedná o společné setkávání rodičů a dětí, sdílení zkušeností, zajištění volnočasových činností, ale také vzdělávací služby či poradenství. Centra jsou rovněž důležitým aktérem v oblasti primární prevence negativních jevů v rodinách. Péče o děti a jejich hlídání nepatří na rozdíl od ostatních výše popsaných typů služeb mezi hlavní cíl jejich fungování, ale přesto patří mezi poměrně často nabízené i rodiči vyhledávané aktivity, nabídka však mnohdy nedokáže poptávku pokrýt. Zde se v určitých případech nabídka prolíná se službami dětských skupin, které mají některá centra zřízené. Obdobně jako v případě dětských skupin i u mateřských a rodinných center je **jedním z největších problémů zajištění financování**, jež je typicky vícezdrojové. Do značné míry využívají dotační tituly vypisované státní správou a samosprávou, které však většinou zajišťují jen jednoleté financování, čímž je dlouhodobý rozvoj služeb značně komplikován (Palonciová & Höhne, 2023).

---

²⁵ <https://sitprorodinu.cz/>

²⁶ <http://www.uniecenter.cz/>

Ve sféře služeb mateřských, rodinných a komunitních center jako významných aktérů v oblasti prevence ohrožení rodiny je vhodné sledovat následující indikátory (minimálně na úrovni krajů, ideálně k 30. září, podobně jako v případě služeb nerodinné péče o předškolní děti):

- Cílová skupina (rodiny s předškolními a školními dětmi, rodiny se specifickými potřebami, zapojení seniorské populace apod.), počet podpořených klientů dle typu služeb (alespoň souhrnně v rámci pravidelných, jednorázových akcí za rok).
- Provozní doba (každý pracovní den, víkendové programy, dopolední, odpolední programy).
- Typ programů a služeb (v členění pro dospělé a děti; jednorázové volnočasové akce; pravidelné volnočasové aktivity; program/kurzy/semináře/přednášky pro rodiče; herna, herní koutek; komunitní setkávání, svépomocné skupiny; prázdninové příměstské/pobytové tábory pro děti; hlídání malých dětí (v rámci dětské skupiny či v jiném režimu); zprostředkování materiální pomoci rodinám; přímé či zprostředkované odborné poradenství (sociální, psychologické, právní aj.); rozvoj partnerských vztahů a rodičovských kompetencí; edukaci v oblasti výchovy; aktivity podporující soudržnost rodiny; finanční gramotnost (více Paloncyová & Höhne, 2023).
- Pověřená osoba k výkonu sociálně-právní ochrany dětí (podle zákona č. 359/1999 Sb.).
- Registrovaná sociální služba podle zákona o sociálních službách (č. 108/2006 Sb.).
- Výše rozpočtu a zdroje financování (příjmy z vlastní činnosti; projekty EU, MPSV, MŠMT, MV; obcí, krajů; dárcovství; členské příspěvky apod.).
- Personální zajištění (odborná způsobilost, pracovní smlouvy, dobrovolníci).
- Systematická evidence i center, jež nejsou členy zastřešujících organizací (v rámci registru nestátních neziskových organizací i ve spolupráci s obcemi a kraji, na jejichž území organizace působí).

3. Trh práce, sladování práce a rodiny

Příjmová situace domácností se zásadně odvíjí od ekonomické aktivity jejích členů. Je proto žádoucí sledovat, jaká je situace na trhu práce a jaké podmínky mají rodiče pro sladování svých pracovních a rodinných závazků.

Podpora sladění rodinného a pracovního života představuje jeden z hlavních cílů **Strategie rodinné politiky 2024–2030** (MPSV, 2023) a kromě zajištění dostupnosti služeb péče o dítě si detailněji všímá také pracovně-právních aspektů:

3.2.1 Odstraňovat překážky pro sladování pracovního a rodinného života v legislativě i praxi – návrhy na změnu zákoníku práce v oblasti nároku na flexibilní pracovní podmínky; analýza bariér návratu/setrvání neformálních pečujících, se specifickým důrazem na rodiče malých dětí, na trh práce, včetně šetření v oblasti věkové diskriminace

3.2.2 Podpořit sladování rodinného a pracovního života neformálních pečujících s cílem podpořit návraty pečujících na trh práce prostřednictvím daňového a dávkového systému – s cílem zvýšení flexibility čerpání RP a případně jeho dalších úprav ve vztahu k nastavení systému služeb péče o předškolní děti, zapojení druhého z partnerů či adekvátnosti výše

Pozornost si tedy zaslouží ukazatele **míry zaměstnanosti a nezaměstnanosti**, v třídění dle pohlaví a věku osob v ekonomicky produktivní fázi života a dále z hlediska věku (nejmladšího) dítěte v rodině. Potřebné jsou rovněž **indikátory stability a flexibility práce** (např. délka úvazku, smluvní ukotvení práce, možnosti úpravy pracovní doby) a v neposlední řadě vývoj a úroveň mezd, nejen z pohledu gender pay gap. Řada těchto ukazatelů se zjišťuje prostřednictvím pravidelných výběrových šetření (např. výběrové šetření pracovních sil /VŠPS/, informační systém o průměrném výdělku /ISPV/, obojí realizované ČSÚ). **Publikované údaje na webu ČSÚ však zpravidla nejdou do velkého detailu z hlediska třídění vyššího stupně** (a zohlednění např. rodinné situace mužů a žen). Z tohoto pohledu **podrobnější výsledky však obsahují statistiky Eurostatu**, příp. OECD, které jsou přitom na datech VŠPS založeny. Další zdroj dat představují statistiky v gesci MPSV (zejména údaje týkající se nezaměstnanosti, ale i data vázaná k překážkám v práci, jako je čerpání mateřské, otcovské a rodičovské dovolené, nemocenské atd.).

Z ukazatelů míry zaměstnanosti rozlišujících pohlaví a věk lze vyčíst, že míra zaměstnanosti mužů ve věku 25 až 59 let je dlouhodobě vysoká a snižuje se až v seniorském věku. V případě žen do jejich pracovní aktivity významně zasahuje mateřství, které snižuje míru zaměstnanosti zvláště ve věku zakládání (či rozšiřování) rodiny. Podobně vysoká jako u mužů je míra zaměstnanosti žen až ve věku 45 až 59 let (Höhne & Palonciová, 2023). Zaměstnanost žen pečujících o dvouleté či mladší dítě je stále velmi nízká (na úrovni pětinového podílu), kdežto s dítětem tří až pětiletým je na trhu práce aktivně zapojeno téměř 80 % žen, matky s dětmi školního věku pracují ve více než 90 % případů, což je v evropském srovnání jedna z nejvyšších hodnot (tamtéž).

V oblasti nezaměstnanosti lze ve statistikách MPSV nalézt údaje o počtech registrovaných uchazečů o zaměstnání, a to celkem a zvláště za ženy, navíc v krajském, příp. podrobnějším (okresním) členění. V rámci toho je dostupné i další třídění, například podle věku, dosaženého vzdělání, péče o děti mladší 15 let, délky nezaměstnanosti, výše pobírané podpory či po ukončení mateřské/rodičovské dovolené. **Tato data jsou však k dispozici pouze jednotlivě a nelze je vzájemně provázat.** Publikovány jsou navíc jenom v absolutních hodnotách, z nichž lze sice vypočítat strukturu registrovaných nezaměstnaných dle daného ukazatele, nicméně přínosná by byla možnost dílčí charakteristiky vztáhnout i k příslušnému celku (např. počet nezaměstnaných se základním vzděláním k počtu všech se základním vzděláním, počet nezaměstnaných matek s dětmi do 15 let k počtu všech takových matek apod.). Pozornosti státní sféry by neměl uniknout ani vývoj v počtu a struktuře dlouhodobě nezaměstnaných. V této souvislosti jsou důležité i údaje o nabídce volných pracovních míst, a to jak z regionálního hlediska, tak dle úrovně požadovaného vzdělání. Vzájemná komparace těchto ukazatelů se strukturou uchazečů o práci rozšíří povědomí o souladu nabídky a poptávky po práci a o možném směřování (nejen) politik zaměstnanosti.

Co se týče **flexibility pracovní činnosti**, je vhodné sledovat **podíl pracujících na zkrácený úvazek**. Míra jeho využití patří v ČR v evropském srovnání stále k nejnižším. V rámci šetření VŠPS jsou na webu ČSÚ publikovány absolutní počty takto pracujících osob (ve vybraných věkových skupinách), detailnější třídění, například dle existence péče o dítě, však není k dispozici. K takovým statistikám se přitom lze dostat prostřednictvím Eurostatu, který čerpá z českého šetření VŠPS.²⁷ Podobně je **v datech na webu Eurostatu zohledněna rodinná situace** (tzn. počet dětí a věk nejmladšího dítěte) i při využití práce doma, u dočasných pracovních smluv nebo při existenci druhé práce, resp. příjvodu.

Jako žádoucí se rovněž jeví **zkoumání časové vytiženosti prací**, tj. skutečného počtu odpracovaných hodin, neboť ta je v ČR poměrně vysoká. Stává se tak podstatnou okolností pro sladování práce a rodiny. Z výběrových sociologických šetření mezi rodiči vyplývá, že zvláště muži se věnují výdělečné činnosti víc, než by si sami přáli, nicméně i mezi ženami tento nesoulad zaznívá, především pak v souvislosti s nedostatkem času na děti, jejich potřeby a aktivity.

Samostatnou oblastí, která by měla být v popředí zájmu opatření rodinné politiky, je nastavení podmínek pro sladování v rané fázi rodičovství, tzn. **úprava mateřské, otcovské a rodičovské dovolené, resp. dávek, které jsou s nimi svázány**. Zde má ale **datová základna jisté limity**. V případě mateřské a otcovské dovolené, resp. peněžité pomoci v mateřství a dávky otcovské poporodní péče, se vykazují pouze souhrnné počty případů čerpání, resp. objem vyplacených prostředků. Kromě sledování toho, v jaké maximální výši mohou být dané dávky vyplaceny, mj. v relaci k průměrné mzdě, by bylo vhodné pozornost zaměřit i na to, jaká bývá nejčastěji (přip. průměrná či mediánová) vyplácená částka a kolik žen, resp. otců (vzhledem k celkovému počtu

---

²⁷ např. Percentage of part-time employment of adults by sex, age groups, number of children and age of youngest child (https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfst_hhptechi_custom_8878507/default/table?lang=en)

narozených dětí) ji čerpá. To se následně může promítat do toho, jaká bude míra pobírání rodičovského příspěvku. V jeho případě se prozatím zjišťuje a publikuje pouze participace otců, potřebné by ale bylo znát také údaje o délce čerpání příspěvku, jeho výši, a to nejen v návaznosti na četnosti změn a jejich pozadí (zvýšení vs. snížení příspěvku), příp. informace o existující souběžné pracovní činnosti rodiče. Pokud jde o čerpání rodičovské dovolené jako institutu daného zákoníkem práce, tak zde data chybí.

Z nemocenských dávek patří k rodiči využívaným nástrojům ještě ošetřovné vyplácené z důvodu ošetřování (nemocného) člena domácnosti. Podobně jako u předchozích nemocenských dávek je i v jeho případě dostupný pouze údaj o sumě vyplacených peněžních prostředků a počtu případů čerpání, v rozlišení na ženy a muže. Délka pobírání, jeho výše ani případné porovnání využití sólo rodiči (s nárokem na delší dobu čerpání) oproti ostatním příjemcům není předmětem publikovaných dat. Podobné souvislosti by přitom bylo podnětné znát i za příjemce dlouhodobého ošetřovného.

Výše minimální a průměrné mzdy a také gender pay gap představují další parametry trhu práce vhodné k bližšímu zkoumání. V rámci mzdového vývoje je žádoucí rozlišovat ještě úroveň nominální a o inflaci očištěné reálné mzdy, neboť jak ukázal nedávný a přetrvávající rychlejší růst cen, rostoucí životní náklady způsobovaly zásadní propad reálné mzdy, a tedy kupní síly jedinců a domácností.

Podobně jako jsou do šetření životních podmínek SILC v jednotlivých letech přikládány různé **ad-hoc moduly obsahující otázky zaměřené na konkrétní téma**, v rámci šetření VŠPS je tento postup rovněž aplikován. Jejich výsledky však opět nejsou nikde na webu ČSÚ samostatně publikovány, zato na Eurostatu jsou přehledně prezentovány. Odtud lze zjistit, že například **na sladování práce a rodiny** byly soustředěny tyto moduly již třikrát – v roce 2005, 2010 a 2018 (další je v plánu pro rok 2025). Sledována byla například péče o děti (a jiné příbuzné) v souvislosti s využíváním služeb péče o děti, s dopady na zaměstnanost či flexibilitu práce. Jiný modul z roku 2019 se blíže věnoval organizaci práce a časovému uspořádání pracovní doby. Otázky na flexibilitu pracovní doby a její možné úpravy (např. z důvodu péče o dítě) v návaznosti na možnosti sladování práce a rodiny by pak bylo vhodné zahrnout i do běžných šetření VŠPS.

Tabulky s výsledky šetření VŠPS jsou za jednotlivá čtvrtletí dostupné na webu ČSÚ viz <https://www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-vsps-ctvrtletni-udaje-2-ctvrtleti-2023>; v ročním vyjádření viz <https://www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-vsps-rocni-prumery-2022>; v časových řadách viz <https://www.czso.cz/csu/czso/trh-prace-v-cr-casove-rady-1993-2021>

Statistiky týkající se trhu práce v mezinárodním srovnání (založené na datech VŠPS) jsou dostupné na stránkách Eurostatu: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/database>

Obdobně jsou národní data VŠPS zdrojem pro různé ukazatele sledované v databázi OECD Family Database, která nabízí mezinárodní srovnání dílčích aspektů zaměstnanosti právě v souvislosti

3. Trh práce, sladování práce a rodiny

---

s rodinným uspořádáním: <https://www.oecd.org/els/family/database.htm>; příp. OECD Employment Database: <https://www.oecd.org/els/emp/onlineoecdemploymentdatabase.htm>

Statistiky o registrované nezaměstnanosti a počtu volných pracovních míst jsou dostupné na webu MPSV: <https://www.mpsv.cz/web/cz/nezamestnanost>

Čtvrtletní statistiky (nejen) k nemocenským dávkám publikuje Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ) viz https://www.cssz.cz/web/cz/souhrnny-prehled-ukazatelu#section_0; na měsíční bázi vycházejí informace o všech vyplácených dávkách v resortu MPSV: <https://www.mpsv.cz/web/cz/informace-o-vyplacenyh-davkach>

Doporučení:

- V rámci výstupů z šetření VŠPS publikovat v českém prostředí také ukazatele, které lze najít pouze v mezinárodních databázích typu Eurostatu a OECD.
- Z výstupů OECD Family, příp. Employment Database a Eurostatu se lze inspirovat následujícími ukazateli:
  - Struktura dětí (0 až 14 let) v domácnostech podle počtu pracujících osob v domácnosti (všichni dospělí pracují; alespoň jeden pracuje, alespoň jeden nepracuje; nikdo nepracuje).
  - Podíl dětí žijících v domácnostech bez výdělečně činných osob.
  - Struktura dětí v úplných rodinách podle délky pracovního úvazku rodičů (oba na plný úvazek; jeden na plný, druhý na částečný; jeden na plný, druhý nepracuje; jiné formy pracovního úvazku; oba nepracují) a obdobně struktura dětí v rodinách sólo rodičů podle jejich ekonomické aktivity. V úplných rodinách dále možno rozlišit strukturu dle pracovního úvazku rodičů a věku nejmladšího dítěte, příp. počtu dětí.
  - Míra zaměstnanosti matek alespoň jednoho dítěte do 14 let – zvláště podle délky úvazku (plný, částečný), věku nejmladšího dítěte (0 až 2 roky, 3 až 5 let, 6 až 14 let), počtu dětí do 14 let (jedno, dvě, tři a více), úrovně vzdělání (základní, střední, vysokoškolské), úplnosti rodiny (matky žijící s partnerem, samoživitelky), příp. podle zaměstnaneckého statusu partnera.
  - Muži a ženy podle počtu dětí a věku nejmladšího dítěte – míra zaměstnanosti, práce na zkrácený úvazek, na dobu určitou, majících příjmy apod.
  - Podíl mužů a žen pracujících na zkrácený úvazek (příp. nedobrovolně pracujících na zkrácený úvazek), na dobu určitou.
  - Zastoupení žen ve vedoucích (manažerských) pozicích.
  - Struktura mužů a žen dle počtu obvykle odpracovaných hodin týdně.

4. Socioekonomická situace rodin

Složení domácnosti a sociodemografické charakteristiky jejích členů patří k zásadním faktorům ovlivňujícím životní podmínky domácnosti. Podstatný vliv na příjmovou situaci má dále ekonomická aktivita osob tvořících domácnost. Pro hospodaření domácnosti jsou významné rovněž její výdaje a možnosti tvorby úspor. Data, která by sledovala všechny zmiňované oblasti současně, však zatím neexistují. Nejvíce se k tomu přibližují **výběrová šetření prováděná Českým statistickým úřadem cílená na jedné straně na příjmy a životní podmínky domácností** (známá rovněž pod anglickou zkratkou SILC podle *Statistics on Income and Living Conditions*) **a na straně druhé na strukturu jejich výdajů** (označovaná jako *Statistika rodinných účtů* ISRÚ; ČSÚ, 2023d, e). Kladem těchto šetření je jejich pravidelnost, neboť jsou realizována každoročně, čímž umožňují časovou návaznost a srovnatelnost, i když i v jejich rámci dochází k určitým metodickým proměnám. Ty se odrážejí například v tom, že dříve samostatné šetření SRÚ bylo od roku 2017 integrováno do šetření SILC, to znamená, že probíhá na podsouboru domácností účastnících se SILC.

Relativně nové je šetření *Finanční situace domácností* (FSD), které od roku 2020 provádí ČSÚ ve spolupráci s Českou národní bankou (ČNB; ČSÚ, 2023f). Podobně jako v případě SRÚ jsou i pro toto šetření oslovovány pouze domácnosti zapojené do šetření SILC. Otázky zde zahrnuté směřují podrobněji k čerpání hypoték a jiných úvěrů a půjček. Sledováno je dále vlastnictví a hodnota movitého i nemovitého majetku a využívání finančních produktů (bankovních účtů, stavebního spoření, penzijního připojištění, cenných papírů apod.). Na webu ČSÚ však nejsou výsledky za toto šetření (zatím) prezentovány, na dílčí analýzy lze nesystematicky a ojediněle narazit na webu ČNB (např. Babecký & Pašaličová, 2023). Důvodem je zřejmě fakt, že Česká republika se tohoto šetření, které je koordinováno Evropskou centrální bankou, zúčastnila zatím pouze jednou (sběr dat probíhal v době pandemie od února 2020 do února 2022), přičemž pro některé země z eurozóny se jednalo již o čtvrtou účast (European Central Bank, 2023).²⁸ Jednotlivé vlny se přitom realizovaly v tří- až čtyřletých intervalech.

Pro zhodnocení vhodnosti a dostupnosti dat týkajících se ekonomických podmínek domácností vycházíme z každoročně realizovaných šetření o životních podmínkách (SILC) a struktuře výdajů (SRÚ) tak, abychom mohli postihnout, nakolik se jim daří sledovat příjmy domácností, jejich výdaje a materiální situaci.

---

²⁸ Anglické znění dotazníku z poslední vlny šetření viz

https://www.ecb.europa.eu/home/pdf/research/hfcn/HFCS_Questionnaire_Wave_2021.pdf?7c51acf38401d80d7f4d92d6632f7744

Vytvářet příznivé prostředí pro materiální a finanční stabilitu rodin je přitom jedním z hlavních cílů **Strategie rodinné politiky 2024–2030** (MPSV, 2023), z těch dílčích, specifických cílů a návazných opatření lze v souvislosti se sledováním socioekonomické situace domácností jmenovat následující:

4.1.2 Podpora udržení bydlení / prevence ztráty bydlení a podpora rodin ohrožených bytovou nouzí – zefektivnění výplaty dávkové podpory – příspěvku na bydlení a doplatku tak, aby zajistil včasnou a adekvátní podporu a pomoc

4.1.4 Zefektivnit podporu a pomoc rodinám – návrh právní úpravy ke zjednodušení dávkového systému a odstranění bodů zlomu

4.2.1 Revidovat a navrhnout úpravy v systému sociálních dávek s cílem efektivně snižovat riziko sociálního vyloučení

4.3.1 Zvýšení daňového zvýhodnění na děti dle počtu dětí v rodině

4.3.5 Snížení rozdílů ve výši důchodů v rámci rodiny – zavedení dobrovolné redistribuce důchodového nároku mezi manžely nebo registrovanými partnery

4.1 Šetření Životní podmínky (SILC)

Výběrové šetření *Životní podmínky* (SILC) přináší přehled o výši příjmů domácnosti, jejich struktuře i hodnocení vycházení s celkovým příjmem, dotýká se také materiální situace domácností. Domácnosti se účastní šetření celkem čtyři roky, přičemž každý rok dochází k obměně zhruba čtvrtiny souboru (domácnosti, u nichž skončil čtyřletý cyklus sledování, jsou nahrazeny domácnostmi z nově vybraných bytů). **V souhrnu vypovídá o více než 8,6 tisících domácnostech, přičemž rodiny s dětmi představují přibližně třetinu z nich.** Z velké většiny se jedná o úplné rodiny, jen zhruba každá sedmá je rodinou sólo rodiče žijícího pouze s nezaopatřenými (vyživovanými) dětmi. **Zvláště v případě neúplných rodin pak podrobnější třídění například dle počtu dětí, jejich věku či dle ekonomické aktivity rodiče naráží na jisté limity, co se četnostního zastoupení těchto rodin týče.**

Pokud jde o příjmovou úroveň, data SILC vcelku **dostatečně pokrývají jednotlivé zdroje příjmů a umožňují konstrukci příjmové struktury domácností** z hlediska tří hlavních kategorií – příjmů z výdělečné činnosti, ze sociálních dávek a z jiných zdrojů. U jednotlivých osob starších 16 let jsou zjišťovány (hrubé) příjmy z pracovní činnosti z hlavního a vedlejšího zaměstnání, resp. podnikání a souhrnně čisté příjmy ze zaměstnání. Ze sociálních dávek se rozlišují dávky důchodového pojištění (v dotazníku jednotlivě, v datech souhrnně bez ohledu na typ důchodu), analogicky nemocenského pojištění, dále podpory v nezaměstnanosti. V případě dávek státní sociální podpory lze rozeznat domácnosti čerpající přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a rodičovský příspěvek (vč. konkrétní roční výše), dohromady v rámci jedné proměnné je publikována výše přijatého porodného a pohřebného. Z dalších dávek jsou zaznamenány dávky pěstounské péče, pravidelné dávky hmotné

nouze a případné jiné sociální příjmy. Z jiných příjmových zdrojů je možné rozeznat příjmy z kapitálového majetku, z pronájmu, z prodeje a z pojištění. Ze všech těchto položek je následně seskládán čistý peněžní příjem domácnosti.

Nutno podotknout, že údaje o **příjmech se vztahují k celému roku předcházejícímu sběru dat**. Vzniká tak určitá časová nekonzistence s ostatními údaji (např. charakteristikami členů domácnosti), které naopak vypovídají o aktuální situaci v době dotazníkového šetření. Určité omezení co do rozsahu či úplnosti dat se váže i k vybraným typům příjmů. Přestože je v dotazníku sledováno uplatňování možných slev na dani z příjmu (na dítě, na manželku, na školkovně atd.), do datové matice se dostane pouze proměnná ilustrující, zda daná domácnost obdržela nějakou částku prostřednictvím daňového bonusu. **Možnost disponovat údaji i za další daňové slevy by jistě rozšířila možnosti využití těchto dat**. Svůj potenciál, zdá se, tato data nenaplnují ani v případě výživného. V dotazníkovém šetření je přitom zjišťováno, jakou částku v dané domácnosti na výživném příjmu, příp. vydají, v datové matici jsou ale tyto hodnoty skryty, neboť jsou zakomponovány do celkově přijatých/vydaných peněžních transferů. **Mohla by se přitom stát jakýmsi doplňkovým ukazatelem o výši výživného** vedle dat získaných na základě rozhodnutí opatrovnických soudů při určování vyživovací povinnosti rodičů (více viz podkap. 1.3).

Jistým **kladem dat SILC je možnost měření příjmové chudoby**, resp. konstrukce ukazatele vyjadřujícího míru příjmové chudoby jako podílu osob žijících v domácnostech, jejichž čistý příjem je nižší než stanovená hranice (zpravidla 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu). Vhodné je přitom sledovat jak celkovou míru chudoby, tak její výskyt v jednotlivých typech domácností, u dětí či seniorů.

Předností dat SILC je dále jejich zaměření i na ukazatele materiální a sociální deprivace. Pozorovat je možné jak nedostatek, nedostupnost či neuspokojivou situaci u jednotlivých položek, tak souhrnnou míru deprivace, a to opět v různých typech domácností. Míra materiální deprivace vyjadřuje podíl osob žijících v domácnostech, které si nemohou dovolit čtyři nebo více z následujících devíti položek: telefon; barevný televizor; pračka; automobil; zaplacení neočekávaného výdaje (jeho hodnota se každý rok navyšuje, pro rok 2022 byla 13 600 Kč); jeden týden dovolené ročně mimo domov; jíst maso či rybu každý druhý den; dostatečně vytápět byt; má problémy s placením některých plateb (nájem, platy za bydlení, splátky půjček). Míra materiální a sociální deprivace pak k některým již uvedeným položkám přidává materiální či sociální (osobní) aspekty a vyjadřuje podíl osob, jejichž domácnost si z finančních důvodů nemůže dovolit pět z třinácti věcí, služeb či požitků: osobní automobil; počítač a připojení k internetu; nahrazovat obnošené oblečení za nové; mít dva páry dobře padnoucích bot; každý týden utratit malou sumu peněz pro sebe; pravidelně se účastnit volnočasových aktivit; posedět s přáteli či příbuznými u jídla či pití alespoň jednou za měsíc; pořizovat nový nábytek a vyměnit jej za opotřebovaný; jíst maso, drůbež či ryby (nebo jejich vegetariánské náhražky) každý druhý den; dostatečně vytápět byt; zaplatit neočekávaný výdaj; zaplatit ročně alespoň týdenní dovolenou mimo domov; hradit náklady spojené s bydlením – nájemné, splátky

hypotéky, platby za energie (elektřinu, teplo, plyn a vodu) a splátky ostatních půjček, úvěrů nebo leasingu.

Ke standardně zjišťovaným údajům v šetření SILC jsou pravidelně přidávány tzv. **moduly** (ČSÚ, 2023d). Ty jsou soustředěny na specifické téma, například zdraví, životní pohodu, zadluženost, materiální deprivaci, a po určité době se mnohdy opakují. Díky detailnějšímu zacílení rozšiřují „běžné“ poznatky o životních podmínkách domácností. V některých případech, například týkajících se materiálních podmínek dětí, by jistě stálo **za zvážení jejich zakomponování (či alespoň vybraných otázek) do pravidelných každoročních šetření SILC.**

Specializace šetření SILC na příjmy a životní podmínky domácností je zřejmá. Výdaji se prakticky nezabývá, s jedinou výjimkou. Tou jsou náklady na bydlení, které domácnosti každý měsíc hradí. Vzhledem k tomu, že součástí dat jsou i údaje o bytové situaci z hlediska právního důvodu užívání bytu, je **možné tato data využít pro posouzení nákladnosti bydlení, a to jak z hlediska celkových výdajů a jejich (objektivní i subjektivní) zátěže pro rodinný rozpočet, tak s ohledem na dílčí platby vázané na energie, nájemné apod.**

V návaznosti na náklady spojené s bydlením **mají data SILC určité rezervy v oblasti hypoték.** Navzdory několika otázkám v dotazníkovém šetření se v datové matici prezentuje pouze existence hypotečního úvěru a případně vnímané problémy spojené s jeho splácením, zahrnuta již není výše měsíčních splátek, hodnota počáteční jistiny či doba splácení. Nové, v úvodní části této kapitoly zmíněné **šetření Finanční situace domácností by dle vymezeného zaměření mohlo tyto nedostatky zkorigovat a přispět k hlubšímu vhledu do této oblasti.**

Tabulky s výsledky šetření SILC viz <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-7isum3msez>

4.2 Šetření Statistika rodinných účtů (SRÚ)

Jak již bylo zmíněno výše, do šetření SRÚ jsou zapojeny vybrané domácnosti účastníci se šetření SILC, přičemž dané domácnosti byly osloveny ve dvou vlnách, pokaždé v jiném referenčním období (tzn. dvakrát po čtyři týdny). Celkový počet domácností je mnohem nižší, navíc publikované výstupy zahrnují jak výsledky za daný rok, tak přepočtené výsledky za rok předchozí. Například v roce 2022 byly do zpracování zakomponovány údaje za domácnosti z obou vln za rok 2021, přičemž jejich výdaje byly přepočteny pomocí meziročních indexů spotřebitelských cen. Datová matice je tak rovnoměrně naplněna respondenty za oba roky, a celkově tedy čerpá z výsledků za **3,4 tisíce domácností.** Při přibližně třetinovém zastoupení rodin s dětmi (podobně jako v datech SILC) se dostáváme na počet zhruba kolem jedné tisícovky rodin s dětmi, v rámci nichž **třídění vyššího stupně, například dle úplnosti rodiny, počtu dětí a dalšího ukazatele** (věku dítěte, ekonomické aktivity rodičů apod.), **přestává být vzhledem k nízkým četnostem statisticky realizovatelné.**

Metodická změna sběru dat o výdajích domácností vedla mj. také k tomu, že se šetření SRÚ od roku 2017 soustřeďuje **pouze na spotřební výdaje ve 12 kategoriích podle klasifikace individuální spotřeby podle účelu** (COICOP). Započítány tak nejsou položky, které charakteru spotřebních vydání neodpovídají, jako jsou různé formy pojištění (spojené se spořením, penzijní připojištění, různé investiční pojištění), investiční výdaje na stavbu či rekonstrukci bytu nebo domu, výdaje spojené s péčí o užitková zvířata nebo zahradu apod.

Míra podrobnosti zahrnutých položek v jednotlivých skupinách, které jsou uvedeny v následujícím přehledu, se velmi různí. Oproti datové matici pak v ještě hrubším třídění nalezneme výsledky publikované na webu ČSÚ, což je do jisté míry dáno (nízkým) celkovým počtem domácností. Ve srovnání s výstupy zveřejněnými z dat SILC je z výsledků SRÚ **publikováno pouze pět tabulek v základním třídění** (např. podle postavení osoby v čele, podle úplnosti rodiny, podle počtu dětí). Skupiny spotřebních výdajů jsou definovány takto:

1. Potraviny a nealkoholické nápoje
2. Alkoholické nápoje, tabák
3. Odívání a obuv
4. Bydlení, voda, energie, paliva
5. Bytové vybavení, zařízení domácnosti; opravy
6. Zdraví
7. Doprava
8. Pošty a telekomunikace
9. Rekreace a kultura
10. Vzdělávání
11. Stravování a ubytování
12. Ostatní zboží a služby

Hledisko dítěte, tedy možnost vztáhnout dané výdaje jen na dítě či děti, je reflektováno jen výjimečně. Například v kapitole „Odívání a obuv“ lze odlišit pánské, dámské a dětské oděvy, resp. obuv, nicméně za děti jsou zde považovány pouze osoby do 13 let. Výdaje na starší děti tedy spadají do příslušné pánské či dámské kategorie. V oddílu „Vzdělávání“ jsou výdaje v datech tříděny dle vzdělávacího stupně, což by za první tři až čtyři skupiny mělo s velkou pravděpodobností jít přímo navázat pouze na děti (předškolní stupeň, primární vzdělávání odpovídající 1. stupni základní školy, sekundární vzdělávání, zahrnující ale kromě 2. stupně základních škol také učiliště a střední školy, a postsekundární, tj. pomaturitní a nástavbové vzdělávání). Do terciárního vzdělávání na vyšších odborných a vysokých školách by ale do jisté míry mohli být zapojeni i dospělí, nikoli tedy jen nezaopatřené děti. Podobně pravděpodobné je to i u položky „Vzdělávání nedefinované podle

stupně“, kam spadá družina, ale i doučování, jazykové kurzy, rekvalifikační kurzy atd. V publikovaných tabulkách na webu ČSÚ přitom není zohledněno ani toto třídění dle stupně vzdělávání a je uveden jeden souhrnný údaj za celý oddíl vzdělávání. Nemožnost prokázání vazby výdajů přímo na děti je zřejmá i v kapitole „Stravování a ubytování“ či „Doprava“, kde by bylo přínosné moci odlišit výdaje související se školní docházkou (stravování ve školních jídelnách, ubytování na internátu, koleji a na akcích organizovaných školou, jako je např. lyžařský výcvik, doprava do školy apod.). V neposlední řadě jsou (větší) výdaje domácností za zboží či služby vázané přímo na děti skryty také v oddíle „Rekreace a kultura“. Zde jde zejména o výdaje na jejich volnočasové aktivity.

Před dvaceti lety uskutečnil ČSÚ **jedinečné šetření zaměřené na náklady na výchovu a výživu dětí**.²⁹ Šetření bylo uzpůsobené tak, aby bylo možné získat data o přímých vydáních vázaných na dítě, přičemž bylo možné rozlišit kromě jejich počtu také věk, pohlaví a typ domácnosti, ve které žije. Ze spotřebních vydání byla pozornost věnována zejména kategorii dopravy, stravování a ubytování, vzdělávání, zdraví, rekreace a kultury a oděvů a obuvi (Höhne & Palonciová, 2014). **Pro popis a prozkoumání náročnosti výdajů na děti by zopakování takového šetření bylo velmi žádoucí.** Tuto roli se tak v současnosti snaží alespoň částečně suplovat dílčí výběrová šetření.

Tabulky s výsledky šetření SRÚ viz <https://www.czso.cz/csu/czso/spotrebni-vydaje-domacnosti-2022>

4.3 Souhrnné zhodnocení

Přestože pro šetření SRÚ jsou využiti respondenti zapojení do šetření SILC, vzájemná provázanost těchto dat je poměrně komplikovaná. To souvisí s tím, že datová matice i výsledky za šetření SRÚ jsou propojeny a publikovány za dva roky (v případě šetření SILC jsou k dispozici data za jeden daný rok). To značně ovlivňuje i možnosti nastavení vah a převážení potencionálního společného datového souboru na populaci ČR, protože není zcela zřejmé, podle jakého roku a z jakého šetření by se v daném případě mělo vyjít. V neposlední řadě je třeba nezapomínat na velikost datového souboru ovlivněnou četnostmi šetření SRÚ, která se jeví jako nedostačující pro třídění vyššího stupně, tzn. výdajů dle typů domácností a současně dalších charakteristik (počtu dětí, ekonomické aktivity rodičů, výše příjmů apod.). Ze stávajících dat SRÚ lze jen ve výjimečných případech izolovat konkrétní výdaje vázané přímo na děti (částečně např. v kategorii odívání a obuvi, vzdělávání), nicméně při vyšším počtu dětí v rodině již není možné odlišit, kolika dětí se daný výdaj týkal.

---

²⁹ V roce 2023 se toto šetření realizovalo na podsouboru domácností z SRÚ s jedním až třemi nezaopatřenými dětmi viz https://www.czso.cz/csu/czso/na_nasich_strankach_najdete_novou_publicaci_naklady_na_vychovu_a_vyzivu_deti_v_roce_2003

Doporučení:

- Posílit počty domácností, zvláště (neúplných) rodin s dětmi v šetření SILC a především SRÚ, aby bylo možné podrobnější třídění dle rodinné situace (počtu dětí, jejich věku, ekonomické aktivity rodičů atd.).
- To by mj. přispělo i k většímu analytickému využití dat, jež se díky provázanosti šetření SILC a SRÚ nabízí. Potenciál tohoto propojení zatím zůstává nenaplněn.
- Vedle daňového bonusu zahrnout do datové matice a publikovaných výstupů z šetření SILC také využívání daňového zvýhodnění na dítě, případně dalších daňových slev převážně čerpaných rodinami s dětmi (např. slevy na manžela/manželku, před jeho zrušením by to bylo žádoucí i za školkové).
- Samostatně sledovat, tzn. vyčlenit z peněžních transferů realizovaných mezi domácnostmi položku přijatého a vydaného výživného na dítě.
- Zahrnutí vybraných otázek z nárazově prováděných ad hoc modulových bloků, které se váží například k materiálním podmínkám dětí, do pravidelných šetření SILC.
- V šetření SRÚ samostatně sledovat výdaje rodin vázané přímo na děti, a to alespoň v těch oblastech, které se váží k jejich vzdělávacím potřebám a volnočasovým aktivitám.

Shrnutí a doporučení

Předložená studie se zabývala analýzou dostupnosti a dostatečnosti datové základny v základních oblastech týkajících se rodinného života. Takové vyhodnocení, z nich vycházející doporučení a následná diskuse, jak jim dostat, je nezbytné pro nastavení i evaluaci opatření rodinné politiky.

Studie představila přehled demografické statistiky spadající do gesce Českého statistického úřadu. V případě běžné evidence je datová základna dostatečně bohatá a Český statistický úřad ji i rozšiřuje o nové ukazatele, jako jsou například údaje o otcích narozených dětí. Druhým významným zdrojem je sčítání lidu, domů a bytů. Zde byly naopak identifikovány rezervy v publikovaných, ale podle informací autorek i dostupných datech, která by více odrážela aktuální situace v rodinném chování. Jedná se zejména o údaje o rekonstituovaných rodinách, vymezení neúplných rodin v kontextu střídavé porozchodové péče či třídění vyššího stupně zohledňující různé rodinné uspořádání.

V oblasti péče a vzdělávání předškolních dětí stále přetrvává nesourodost systému denní péče o děti a resortní roztržičnost. Zejména dětské skupiny a ještě více péčové živnosti jsou chudé, co se statistiky týče. U péčových živností je rovněž problém kontroly kvality poskytované péče. Nelze u nich ani rozlišit charakter služby, tj. zda se jedná o služby poskytované individuálně (chůva) či o péči kolektivní. Podobně je tomu i u zařízení zřizovaných v souladu s obecně platnými právními předpisy. V České republice neexistuje žádná ucelená databáze, která by obsahovala komplexní údaje o nestátních neziskových organizacích.³⁰ Dílčí informace lze nalézt ve Veřejném rejstříku,³¹ také byla vytvořena Interaktivní mapa neziskového sektoru.³² Současný systém evidence neposkytuje rodičům relevantní informace pro výběr dostupné a kvalitní péče o děti a samosprávám neumožňuje získat komplexní přehled o poskytovaných službách v lokalitě nebo regionu, který potřebují jako podklad pro svoji plánovací a rozhodovací činnost. Evidence je dosud nedostatečná i v případě dětských skupin, nicméně se v současné době pracuje na jejím zlepšení v rámci projektu Vytvoření komplexního monitorovacího a evaluačního rámce pro předškolní vzdělávání a péči v České republice.

V oblasti monitoringu socioekonomické situace domácností a rodin existují dvě stěžejní výběrová šetření realizovaná Českým statistickým úřadem. Jedno se zaměřuje na příjmy, druhé na výdaje. Jejich údaje je možné do jisté míry propojit, velikost průnikového souboru je však pro podrobnější analýzy rodin nedostatečná. V úvahu tedy připadá jak navýšení počtu respondentů, tak i rozšíření či prohloubení některých v nich obsažených témat. K diskusi je rovněž sjednocení časového období,

---

³⁰ <https://vlada.gov.cz/cz/ppov/rnno/informacni-zdroje/>

³¹ <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik>

³² <https://mapaneziskovek.cz/>

po které jsou data v těchto šetřeních sbírána. V šetření zaměřeném na výdaje domácností by bylo vhodné, alespoň s určitou periodicitou, sledovat výdaje, které se týkají přímo nezaopatřených dětí.

Jak bylo zmíněno v úvodu, studie se nezabývá administrativními daty. Důvodem je v první řadě jejich omezená dostupnost pro analytické účely. V této oblasti je třeba pokračovat v započatých trendech zpřístupňování anonymizovaných individuálních dat zejména ze systémů pojistných a nepojistných dávek. V souladu s tím je potřeba i revize žádostí a zpřístupnění relevantních údajů pro analytické účely (např. možnost rozlišit příjemce dle úplnosti rodiny). Vymezení těchto dat by mělo být předmětem dalších diskusí po revizi všech dosud dostupných údajů.

Literatura

BABECKÝ, Jan & Renata PAŠALIČOVÁ, 2023. *Úspory, čisté jmění a spotřeba domácností*. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/menova-politika/zpravy-o-menove-politice/boxy-a-clanky/Uspory-ciste-jmeni-a-spotreba-domacnosti/>

BARVÍKOVÁ, Jana, 2019. *Zpráva z fokusních skupin Dítě v rodičovském konfliktu. Výsledky předvýzkumu v rámci projektu Dopady míry rodičovského konfliktu na dítě a role, jakou v nich hraje konkrétní forma porozvodového uspořádání péče*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vv_003.pdf

ČSÚ, 2015. *Metodika SLDB 2011*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/metodika-slodb-2011>

ČSÚ, 2023a. *Počet obyvatel – Metodika*. https://www.czso.cz/csu/czso/pocet_obyvatel_m

ČSÚ, 2023b. *Pohyb obyvatelstva – Metodika*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pohyb-obyvatelstva-metodika>

ČSÚ, 2023c. *Základní výsledky Sčítání lidu, domů a bytů – Česká republika – 2021*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zakladni-vysledky-scitani-lidu-domu-a-bytu-ceska-republika-2021>

ČSÚ, 2023d. *Životní podmínky (EU-SILC) – Metodika*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zivotni-podminky-eu-silc-metodika>

ČSÚ, 2023e. *Statistika rodinných účtů (SRÚ) – Metodika od roku 2017*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statistika-rodinnych-uctu-metodika-v-roce-2017>

ČSÚ, 2023f. *Finanční situace domácností (FSD) – Metodika*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/financni-situace-domacnosti-fsd-metodika>

ČŠI, 2022. *Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy ve školním roce 2021/2022. Výroční zpráva České školní inspekce*. Dostupné z: https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2022_p%c5%99%c3%adlohy/Dokumenty/Vyrocnizprava_2021_2022_everze.pdf

ČŠI, 2023. *Kvalita vzdělávání v České republice ve školním roce 2022/2023. Výroční zpráva České školní inspekce*. Dostupné z: https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2023_p%c5%99%c3%adlohy/Dokumenty/VZ_2023_e-verze_final.pdf

EUROPEAN CENTRAL BANK, 2023. *Household Finance and Consumption Survey (HSCS)*. Dostupné z: https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/hfcs/html/index.en.html#access

- HÖHNE, Sylva, 2019. Současná příjmová, výdajová a materiální situace neúplných rodin. In: PALONCYOVÁ Jana, Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HÖHNE & Věra KUCHAROVÁ, 2019. *Neúplné rodiny*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_469.pdf
- HÖHNE, Sylva & Jana PALONCYOVÁ, 2014. *Rodiny s dětmi v ČR – Sociodemografická a příjmová analýza. Analýza dostupnosti dat*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- HÖHNE, Sylva & Jana PALONCYOVÁ, 2021. Péče a výživa dětí po rozchodu rodičů podle výsledků opatrovnických řízení. *Demografie*, 63(1), 3–21. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/143550791/13005321q1_3-21.pdf/1b601bb1-def9-4b3a-8e54-8caf54c6526d?version=1.1
- HÖHNE, Sylva & Jana PALONCYOVÁ, 2023. *Ekonomické podmínky domácností. Souhrnná výzkumná zpráva z šetření „Současná česká rodina 2020–2022“*. Praha: RILSA. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_544.pdf
- HÖHNE, Sylva, Jana PALONCYOVÁ & Lucie ŽÁČKOVÁ, 2021. *Metodika indikátorů komplexního výzkumu o situaci rodin s dětmi*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_485.pdf
- MPSV, 2023. *Strategie rodinné politiky 2024–2030*. Praha: MPSV. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/4552532/Strategie+rodinn%C3%A9+politiky.pdf/9c99b57b-9668-8a27-4e9c-bf284b7faa32>
- MSP, 2022. *Manuál pro práci s doporučenou tabulkou k určování výživného dětí*. Dostupné z: <https://vyzivne.justice.cz/doporucujici-tabulka-vyzivneho-a-manual-k-ni/>
- PALONCYOVÁ, Jana & Sylva HÖHNE, 2023. *Dětské skupiny a rodinná centra – jejich fungování a přístup dětí se specifickými potřebami k těmto službám*. Praha: RILSA. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_531.pdf
- ŠANDA, Robert, 2023. Využití administrativních zdrojů dat při vymezení obyvatelstva ve sčítání lidu 2021 v Česku. *Demografie*, 65(3), 120–135. Dostupné z: <https://doi.org/10.54694/dem.0323>